

Ciljni raziskovalni projekt

Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov

Končno poročilo

Ljubljana, marec 2018

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO

Javna agencija
za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije

Naslov projekta:
Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov

Obdobje trajanja:
oktober 2016 – marec 2018

Sofinancerja:
Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Številka projekta (ARRS) in pogodbe (MKGP):
V6-1629 , 2330-16-000199

Sodelujoče inštitucije:
Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru

Odgovorna nosilka projekta:
dr. Nika Razpotnik Visković

Avtorji poročila:
ZRC SAZU: dr. Nika Razpotnik Visković, dr. Mateja Šmid Hribar, dr. Primož Pipan
UIRS: dr. Damjana Gantar, mag. Ina Šuklje Erjavec
FKBV UM: dr. Andreja Borec, dr. Marjan Janžekovič

Podpis odgovorne osebe izvajalca:
prof. dr. Oto Luthar

Podpis vodje projekta:
dr. Nika Razpotnik Visković

Ljubljana, 31. marec 2018

Kazalo

	str.
1 Uvod	1
2 Pregled in analiza predhodnih raziskav	3
3 Metodologija	5
3.1 Vprašalniki in intervjuji	5
3.2 Terensko delo	8
3.3 Medsektorska delavnica in zaključni posvet	10
4 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika slovenskih občin	12
4.1 Rezultati analize izpolnjenih vprašalnikov	12
4.2 Izpostavljeni prostorski izzivi	19
5 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika zavarovanih območij	20
5.1 Rezultati analize izpolnjenih vprašalnikov	20
5.2 Izpostavljeni prostorski izzivi	23
6 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika kmetijsko-gozdarskih zavodov	25
6.1 Rezultati analize intervjujev	25
6.2 Izpostavljeni prostorski izzivi	27
7 Izbor dobrih in slabih praks pri oblikovanju in umeščanju kmetijskih objektov v prostor	29
8 Usmeritve in priporočila za umeščanje ter oblikovanje kmetijskih objektov v slovenskem prostoru	57
9 Diseminacijske aktivnosti	59
9.1 Medsektorska delavnica	59
9.2 Zaključni posvet	62
9.3 Objave znanstvenih člankov	64
9.4 Udeležba na okrogli mizi	64
10 Zaključek	65
11 Literatura	66

Priloga 1: KMETIJSKI OBJEKTI IN PROSTOR

Priloga 2: Vprašalnik za slovenske občine

Priloga 3: Izbrani tuji priročniki na temo umeščanja kmetijskih objektov v prostor

Priloga 4: Gradiva diseminacijskih aktivnosti

Seznam slik

- Slika 1: Občine, ki so odgovorile na spletni vprašalnik
- Slika 2: Zavarovana območja, ki so odgovorila na vprašalnik
- Slika 3: Območja, obiskana v okviru terenskega dela
- Slika 4: Ocena deleža razvojno potencialnih kmetij v občini
- Slika 5: Zaznavanje problema utesnjenosti kmetij in reševanje problema v okviru OPN
- Slika 6: Načelna podpora gradnji na kmetijskih zemljiščih za potrebe kmetijske dejavnosti
- Slika 7: Tip vloženih pobud
- Slika 8: Poglavitni razlogi za vložene pobude
- Slika 9: Delež nenamensko uporabljenih pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov
- Slika 10: Delež nenamensko uporabljenih pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov glede na pokrajinski tip
- Slika 11: Ocena stanja v občini na področju nelegalne gradnje glede na pokrajinski tip
- Slika 12: Razlogi za prostorske konflikte med prebivalci v naseljih
- Slika 13: Nenamenska raba pomožnih kmetijskih objektov: šestkotni objekt namenjen piknikom in hangar za helikopter na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje
- Slika 14: Začasni objekti za spravilo krme ali kmetijske mehanizacije: šotor pri Iški vasi, šotori in kontejnerji v Krajinskem parku Strunjan
- Slika 15: Šotor v kraju Pako, ob starem železniškem mostu, Krajinski park Ljubljansko barje
- Slika 16: Staja za živino pri kraju Parje, krmišče za živino pri kraju Slovenska vas, Krajinski park Pivška presihajoča jezera
- Slika 17: Improviziran kmetijski pomožni objekt, odlagališče odsluženih kontejnerjev in prikolic
- Slika 18: Udeleženci medsektorske delavnice
- Slika 19: Udeleženci zaključnega posveta

Seznam preglednic

- Preglednica 1: Opis testnih območij in obiskanih občin
- Preglednica 2: Izbrani primeri glede na obravnavano področje

1 Uvod

Kmetije so pomemben gradnik kulturne pokrajine, zato lahko s svojo umeščenostjo in videzom bistveno pripomorejo k njeni prepoznavnosti, v negativnem smislu pa k njenemu razvrednotenju. V drugi polovici 20. stoletja so se v veliki meri izgubila tradicionalna znanja o preudarnem umeščanju objektov in zemljišč v prostor ter funkcionalnim in naravnim razmeram prilagojeni gradnji. Pri tem še zlasti izstopajo:

- neprimerne lokacije kmetijskih objektov sredi obdelovalnih površin namesto na njihovem obrobju;
- njihove dimenzije, kot so prevelike nove stanovanjske stavbe ali gospodarska poslopja prilagojena delu z mehanizacijo;
- neustrezno oblikovanje oziroma nekritičen prenos značilnih arhitekturnih tipov gradnje iz drugih regij (Fister s sodelavci 1993) ali iz urbanih območij.

Taki primeri gradnje predstavljajo vizualno motnjo in so pogosto funkcionalno neustrezni ali pa slabšajo delovanje širšega območja naselja. Kot piše Deu (2001) je bilo za podeželsko arhitekturo v starejših obdobjih značilno prilagajanje podnebnim razmeram in pretežna uporaba lokalnih gradbenih materialov. To je prispevalo k temu, da so se v Sloveniji zaradi geografske raznolikosti razvili jasno prepoznavni regionalni arhitekturni tipi. Upoštevanje naravnih danosti in stavbne tradicije pa se je prekinilo zlasti po drugi svetovni vojni. Takrat so tudi v podeželski arhitekturi začeli uporabljati danemu prostoru neprilagojene materiale in univerzalne stavbne tipe, brez upoštevanja oblikovnih vrednot in meril.

Posledice, ki izhajajo iz umestitve kmetijskih objektov v določen prostor, imajo lahko poleg vizualnih neskladnosti tudi neposreden vpliv na razvoj kmetije. Vse več razvojno perspektivnih kmetij v Sloveniji se sooča s problemom prostorske utesnjenosti znotraj naselij. O njej je govora, kadar kmetije na obstoječi lokaciji ne morejo povečati gospodarskih objektov, da bi posodobile ali razširile svojo dejavnost. Prav tako ne morejo povečati oziroma primerno urediti funkcionalnega prostora na svojem gospodarstvu, ki ga zahteva uporaba sodobne strojne opreme (Perpar in Kovačič 2006). Kmetije so prostorsko lahko omejene zaradi fizičnih dejavnikov, kot so relief, vodotoki, stavbe, prometnice, in zakonskih predpisov ter varovalnih ukrepov, opredeljenih v prostorskih dokumentih (Razpotnik Visković 2015).

Prostorska utesnjenost kmetij zmanjšuje njihov razvojni potencial, saj jim onemogoča širitev, posodobitev kmetijske proizvodnje in otežuje dostopnost do kmetijskih zemljišč (Razpotnik Visković 2017). S tem vpliva tudi na vprašanje nasledstva na kmetijah, saj je pripravljenost mlajših generacij za kmetovanje odvisna tudi od možnosti prostorske širitve kmetij (Kerbler 2008; Borec s sodelavci 2013; Knežević Hočevar 2013; Knific in Bojnec 2015). V Sloveniji prevladujejo družinske kmetije, kar pomeni, da je na kmetiji poleg proizvodne funkcije pomembna (ali celo najpomembnejša) bivalna funkcija, pogosto pa tudi različne dopolnilne dejavnosti kot na primer turistične storitve. Prostorski konflikti imajo tako še večjo težo zaradi utesnjenosti ali nezdržljivosti s sosednjimi rabami. Morebitna preselitev kmetije namreč ne pomeni zgolj preselitev dejavnosti na novo lokacijo temveč tudi preselitev v drugo življenjsko in bivalno okolje.

Reševanje nastalih prostorskih konfliktov je naloga prostorskega načrtovanja. Obstoječi zakonodajni okvir nudi možnosti za njihovo odpravljanje, vendar se

pomanjkljivosti kažejo na izvedbeni ravni: to so dolgotrajnost postopkov pri iskanju nadomestne lokacije, zapleti pri izdelavi in spremembah prostorskih načrtov in pridobivanju soglasij, neustrezne oblikovne rešitve ter nezaupanje ter pomanjkljivo znanje deležnikov.

V ciljnem raziskovalnem projektu smo si tako zastavili naslednje **raziskovalne cilje**:

- identificirati najbolj pereče prostorske konflikte in pri tem upoštevati poglede različnih strok (kmetijske, planerske, krajinsko arhitekturne, arhitekturne, geografske);
- analizirati uspešnost reševanja pobud za selitev oziroma širitev kmetij tako z vidika razvoja kmetij kot tudi zadovoljstva ostalih prebivalcev v naselju;
- s pomočjo anket, intervjujev in terenskega dela identificirati prostorske prakse umeščanja kmetijskih objektov (celotnih kmetijskih gospodarstev, posameznih zahtevnih kmetijskih objektov, pomožnih kmetijskih objektov) v Sloveniji in izpostaviti dobre ter slabe prakse;
- analizirati tuje priročnike za umeščanje kmetijskih objektov v krajino s poudarkom na njihovi vsebini, prostorski ravni na katero se nanašajo, informacijah o tem, kdo jih izdaja in komu so namenjeni;
- oblikovati usmeritve za oblikovanje ter umeščanje kmetijskih in pomožnih kmetijskih objektov v krajino;
- pripraviti priporočila za učinkovitejše reševanje prostorskih konfliktov za odločevalce (občine, ministrstva in strokovne službe);
- podati predlog dopolnitev splošnih smernic državnih nosilcev urejanja prostora, natančneje Splošnih smernic s področja razvoja poselitve in Splošnih smernic s področja varovanja kmetijskih zemljišč za izboljšanje zakonodajne podlage, ki ureja področje umeščanja (kmetijskih) objektov v prostor.

2 Pregled in analiza predhodnih raziskav

Na prostorsko utesnjenost kmetij v slovenskih naseljih kot pomemben raziskovalni problem sta opozorila Perpar in Kovačič (2006), saj vpliva na družbene napetosti v naseljih, identiteto podeželske pokrajine in interes mladih za kmetovanje. Avtorja ob tem izpostavljata odgovornost prostorsko-načrtovalske prakse za slabo premišljeno vključevanje kmetijskih zemljišč v zazidljiva območja naselij. To je z analizo utesnjenosti kmetij na primeru obmestnega naselja v osrednji Sloveniji potrdila tudi Razpotnik Visković (2011). Vanjo je vključila tudi veljavne občinske prostorske akte za vzorčno naselje in na podlagi tega ovrednotila možnosti za prihodnji razvoj tamkajšnjih kmetij.

S spreminjanjem demografske strukture na podeželju se povečuje raznolikost interesov različnih skupin prebivalstva, spreminja se njihov sistem vrednot, med njimi pa se stopnjujejo družbene napetosti (Lewis 1998; Golobič, Marušič in Kovačič 2003; Hendreson 2005; Turk Niskač, Klaus in Starec 2010; Smrekar, Šmid Hribar in Erhartič 2016). Vzroki sporov med kmečkimi in nekmečkimi prebivalci so najpogosteje povezani z načinom kmetijske pridelave. Nekatere države oziroma lokalne skupnosti so posledice tovrstnih konfliktov že zaznale (Guštin in Potočnik Slavič 2015). Skušajo jih odpravljati s strožjimi predpisi za kmetijsko dejavnost (Henderson 2005) ali z bolj zaščitniškim odnosom do kmetijstva (Lisanky, Andrews in Lopez 1988).

V zadnjih desetletjih so se raziskave prostorskega razvoja kmetijstva osredotočale na obmestna območja (Berry in Plaut 1978; Lawrence 1988; Errington 1994; Daniels 1999; Kladnik in Petek 2007), saj je kmetijstvo v neposredni soseščini mest zaradi različnih pritiskov prostorsko bolj ranljivo od kmetijstva na tradicionalnih podeželskih območjih (Cunder 2000; Pažek s sodelavci 2017). Izostrili so se tudi pogledi na vprašanja urbanega kmetijstva (Loherberg s sodelavci 2016).

Strokovnjaki kot ključni problem izpostavljajo prostorsko utesnjenost, ki zmanjšuje razvojni potencial kmetij (Perpar in Kovačič 2006; Razpotnik Visković 2012, 2015), s tem pa tudi zanimanje mladih za kmetovanje. Raziskave dejavnikov, ki vplivajo na uspešno predajo kmetij mlajši generaciji med drugim izpostavljajo prav možnosti povečanja produktivnosti kmetije (Kerbler 2008; Borec s sodelavci 2013). Problematika prostorske utesnjenosti kmetij je povezana tudi s komasacijami kmetijskih zemljišč. Izkušnje zahodnoevropskih držav z daljšo tradicijo izvajanja komasacij kažejo, da utesnjenih perspektivnih kmetij ni mogoče preseliti, če naselij ne urejamo celostno (Markuszewska 2013).

Drugi večji sklop problemov predstavljajo vprašanja ustreznosti prostorskega umeščanja in oblikovanja kmetijskih objektov. Temelje za njihovo obravnavo je že sredi prejšnjega stoletja s priročnikom *Obnova slovenske vasi* postavil arhitekt Marjan Mušič (1947) in v njem podrobno predstavil značilnosti (vrednote in merila) grajenih struktur v slovenskih kulturnih krajinah ter prikazal možnosti razvoja identitetnih grajenih struktur z upoštevanjem sprememb bivalne kulture in tehničnega napredka, s ciljem: » ... da bo obnovljena vas boljša in lepša, za kmetško gospodarjenje in udobno življenje primernejša od stare« (Mušič 1947, 141).

Ideji skladne združitve obstoječega, dediščinsko vrednega, s preoblikovanjem in dodajanjem novega so sledile tudi mlajše generacije arhitektov in krajinskih arhitektov (Fister s sodelavci 1993; Lah 1994; Marušič s sodelavci 1998; Deu 2004;

Deu 2007). Podajajo nove usmeritve, prilagojene stanju v slovenskem prostoru, saj se zavedajo, da zgolj urejena zakonodaja na tem področju ni dovolj za dvig obstoječe splošne kulture bivanja in zadovoljstva. Kmete in njihov pogled na prihodnji razvoj kmetij in s tem vpliv na prostorske spremembe, je v scenarije razvoja vključila Gantar (2012, 2015). Urejanje prostora je zahtevno in interdisciplinarno delo, ki mora poleg strokovnih priporočil in pobud temeljiti na širši participaciji uporabnikov prostora (Falleth in Hofstad 2008; Gantar in Golobič 2015; Nared s sodelavci 2015; Šuklje Erjavec 2015).

K aktivnejši politiki usmerjanja razvoja kmetijskih objektov so pristopili tudi v nekaterih krajinskih parkih, kjer so prepoznali izrazit vpliv kmetijstva na oblikovanje varovanih značilnosti in kakovosti prostora, vendar ne le z načinom rabe kmetijskih zemljišč, ampak tudi s podobo in umestitvijo objektov. Tako je na primer Krajinski park Kozjansko za lastne potrebe izdal več publikacij s podrobnimi analizami značilne arhitekturne tipologije (Deu in Zdovc 2003; Pajer 2013) ter izhodišča za umeščanje in sodobno oblikovanje objektov (Furman Oman, Furman Oman in Sedovnik 2013). Krajinski park Ljubljansko barje pa je s študenti arhitekture pristopil k iskanju novih ustreznih objektov za shranjevanje senenih in silažnih bal, ki bi bili prilagojeni tradicionalnim arhitekturnim oblikam in sodobnim kmetijskim postopkom.

3 Metodologija

3.1 Vprašalniki in intervjuji

Umeščanje kmetijskih objektov v prostor je kompleksno strokovno področje, zato je bilo ključnega pomena, da smo v postopek identifikacije in kvalitativne analize najbolj perečih konfliktov vključili različne vidike oziroma sogovornike:

- slovenske občine,
- zavarovana območja (regijske in krajinske parke ter Triglavski narodni park),
- Slovensko kmetijsko-gozdarsko zbornico ter njene območne zavode.

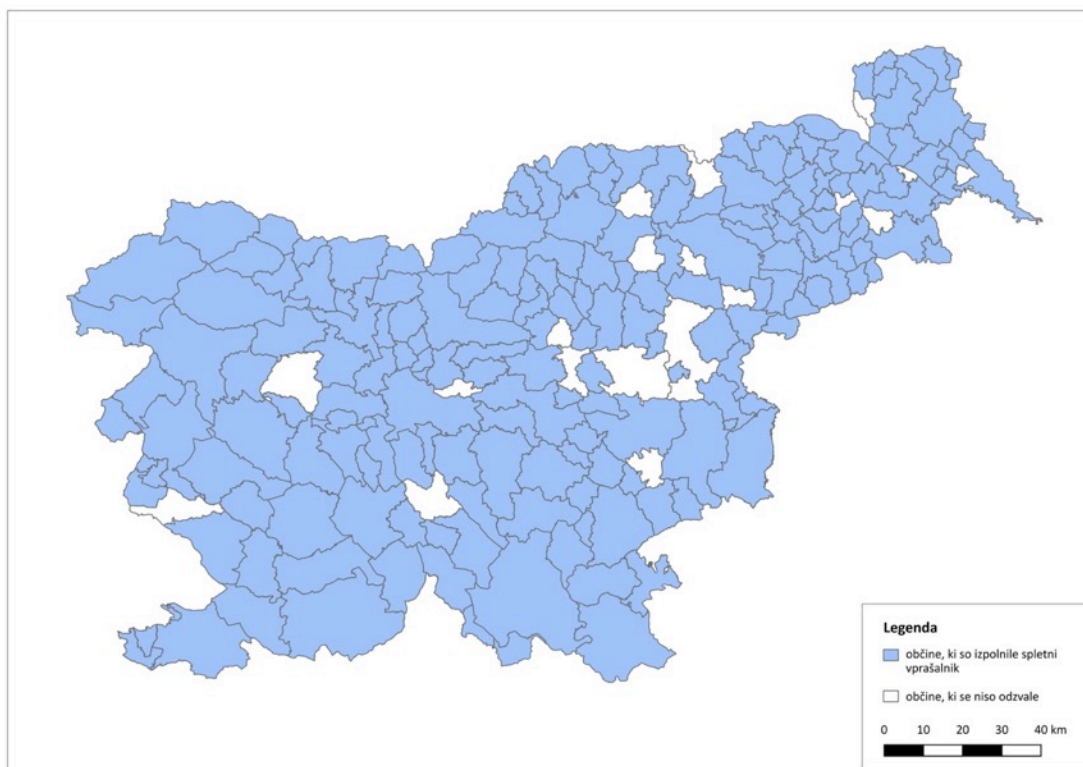
Na vse smo naslovili vprašanja povezana z naslednjimi vsebinskimi sklopi:

- uvodna vprašanja o stanju in prihodnjih strateških načrtih na področju razvoja kmetijstva,
- selitev in širitev kmetij,
- pomožni kmetijski objekti,
- nelegalna gradnja kmetijskih objektov,
- prostorski konflikti v povezavi s kmetijsko dejavnostjo.

Raziskavo o izkušnjah, s katerimi se pri izvajanju zakonodajnih predpisov soočajo prostorski načrtovalci v **slovenskih občinah** smo izvedli s kvalitativnim metodološkim pristopom. Na vse slovenske občine smo poslali vprašalnik za strokovne delavce s področja urejanja prostora, ki so se jim po potrebi lahko pridružili še strokovni delavci s kmetijskega ali z drugih področij. Na eno občino smo tako prejeli en izpolnjen vprašalnik. Zaradi velikega števila naslovnikov smo se odločili za samoanketo, za katero je značilna odsotnost anketarja, ki bi nadzoroval anketiranje, postavljal vprašanja in beležil odgovore. Postopek prebiranja in izpolnjevanja je bil v tem primeru izključno v rokah anketiranca, zato smo posebno pozornost namenili izdelavi povabila k reševanju ter oblikovanju vprašanj. Uporabili smo zaprt in kombiniran tip vprašanj ter vprašanja z mersko lestvico. Dopustili smo možnost, da respondenti sporočijo morebitne komentarje, ki se navezujejo na vsebino vprašalnika. Odločili smo se za spletni vprašalnik in uporabili spletno orodje 1KA (<https://www.1ka.si>), ki omogoča takojšnjo in sprotno osnovno analizo dobljenih odgovorov (Polajnar Horvat in Smrekar 2015). Pred objavo spletnega vprašalnika smo ga testirali na štirih občinah in tako preverili njegovo vsebinsko ter tehnično ustreznost. Vprašalnik je bil zahteven, saj je v petih vsebinskih sklopih vseboval 43 vprašanj. Kljub njegovi dolžini so se vprašani na občinskih službah nanj odzvali pozitivno. Z zaposlenimi na občinah smo vzpostavili tudi stik po telefonu, da smo jih z raziskavo predhodno seznanili.

V obdobju od 1. decembra 2016 do 20. februarja 2017 se je na vprašalnik pozitivno odzvalo 192 od skupno 212 slovenskih občin, ki predstavljajo 92,5 % površja, v njih pa živi 92,4 % prebivalcev Slovenije. Utesnjenost kmetij in umeščanje kmetijskih objektov v prostor sta očitno pomembna in aktualna izziva za prostorsko načrtovanje na lokalni ravni.

Slika 1: Občine, ki so odgovorile na spletni vprašalnik.

Poleg raziskave umeščanja kmetijskih objektov v krajino in reševanja prostorskih konfliktov v slovenskih občinah, smo dodatno raziskavo izvedli tudi v **zavarovanih območjih** (regijskih in krajinskih parkih ter Triglavskem narodnem parku). Pri izvedbi raziskave nas je še posebej zanimalo, ali je v zavarovanih območjih zaradi varstvenih usmeritev, ki so povezane tudi z določenimi omejitvami za razvoj, širjenje in umeščanje kmetij zaznano kot bolj težavno. Zanimalo nas je tudi, kako lahko uprave zavarovanih območij pripomorejo pri reševanju morebitnih konfliktov, kakšne so njihove dosedanje izkušnje ter kje vidijo probleme in priložnosti za izboljšanje. Za namen raziskave smo pripravili vprašalnik, ki je vseboval podobna vprašanja, kot vprašalnik namenjen občinam, zaradi drugačnih nalog in pristojnosti uprav zavarovanih območij pa so bila vprašanja nekoliko prilagojena. Za lažjo primerjavo je bil pri vsakem vprašanju podan nabor možnih odgovorov, anketiranci pa si imeli možnosti dodatne obrazložitve oz. napisati svoj odgovor. Dodatne komentarje so anketiranci lahko dodali tudi na koncu vprašalnika.

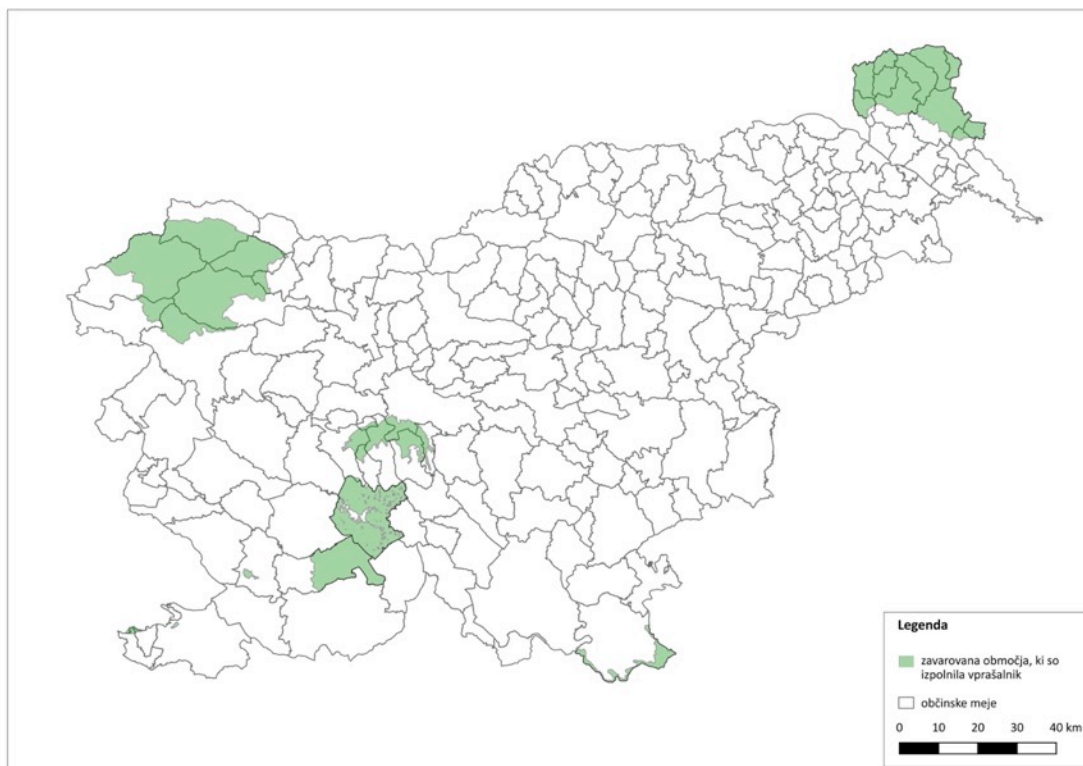
Anketa za zavarovana območja je bila poslana na 11 uprav parkov. Izbrani so bili parki, ki imajo delujočo upravo in obsegajo tudi območja kmetijske rabe oziroma kmetijske objekte (Krajinski park Sečoveljske soline, Krajinski park Škocjanski zatok in Krajinski park Drava zaradi tega razloga niso bili vključeni). Prejeli smo devet odgovorov (81 % odziv). Anketiranje je potekalo preko elektronske pošte od 11. januarja 2017 do 9. februarja 2017, z anketiranci smo najprej vzpostavili stik po telefonu, da smo jih predhodno seznanili z raziskavo.

Na vprašalnik so odgovorili:

- Triglavski narodni park,
- Notranjski regijski park,
- Krajinski park Goričko,

- Kozjanski park,
- Krajinski park Kolpa,
- Javni zavod Park Škocjanske jame,
- Krajinski park Pivška presihajoča jezera,
- Krajinski park Strunjan,
- Javni zavod krajinski park Ljubljansko barje.

Slika 2: Zavarovana območja, ki so odgovorila na vprašalnik.

Kakšen je vidik na raziskovalno problematiko s strani investorjev (in kmetijske svetovalne službe) smo ugotavljali s pomočjo intervjujev na vseh **kmetijsko-gozdarskih zavodih** na območju Slovenije, ki smo jih opravili v času od februarja do avgusta 2017:

- Kmetijsko-gozdarski zavod Maribor (17. februar 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Ptuj (17. februar 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Murska Sobota (22. marec 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Ljubljana (31. marec 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Celje (13. april 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Kranj (6. julij 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Novo mesto (6. julij 2017),
- Kmetijsko-gozdarski zavod Nova Gorica (25. avgust 2017, pisni odgovor).

Izvedli smo torej terenske polstrukturirane (poglobljene) intervjuje, kar pomeni, da smo obiskali vsak kmetijsko-gozdarski zavod in izvedli organiziran ter neposreden pogovor s strokovnjaki, ki na posameznih zavodih pokrivajo področje kmetijskih gradenj. Na ta način smo dobili poglobljene informacije o okoliščinah, mnenjih, stališčih, vrednotah in globljih vidikih obravnavanega problema. Pred izvedbo

intervjujev smo predhodno pripravili enoten vprašalnik sestavljen iz petih sklopov, vsak sklop je imel maksimalno šest vprašanj. Vprašanja so bila odprtega ali polodprtega tipa, pri čemer smo lahko postavljali podvprašanja in tako spodbudili udeležence k poglobljenemu odzivu. Vsak intervju je trajal od ene do ene ure in pol. 10. maja 2017 smo v okviru Skupine za gradnje in adaptacije kmetijskih objektov Kmetijsko-gozdarske zbornice Slovenije izvedli fokusno skupino, na kateri smo razpravljali o umeščanju kmetijskih objektov v krajino in o reševanju prostorskih konfliktov, povezanih s tem.

3.2 Terensko delo

Prvi fazi projekta, v kateri smo pripravili pregled obstoječih konfliktov zaradi neustrezne umestitve pomožnih kmetijskih objektov in kmetij kot celote v prostor, je sledila preučitev izbranih prostorskih konfliktov na terenu in ovrednotenje obstoječih praks njihovega reševanja. Izbrane kmetije oziroma pripadajoče objekte smo obravnavali z vidika umestitve v krajino, s pomočjo razgovorov z deležniki (kmetovalci, sokrajani, predstavniki občin, upravljavci zavarovanih območij) pa proučili, kako oni doživljajo prostorske konflikte in njihovo reševanje. Tako smo dobili podrobnejši vpogled v razloge za nastali konflikt in uspešnost njegovega reševanja. Posebna pozornost je bila namenjena analizi obstoječih praks umeščanja enostavnih in nezahtevnih pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov.

Za potrebe podrobnejše analize vprašalnikov, iskanja primerjav/razlik ter organizacije terenskega dela smo pripravili regionalno razdelitev Slovenije na 9 testnih območij. V njej smo združili elemente treh že obstoječih regionalizacij - pokrajinsko-geografske, krajinske in arhitekturne (Perko in Orožen Adamič 1999; Marušič s sodelavci 1998, Fister s sodelavci 1993).

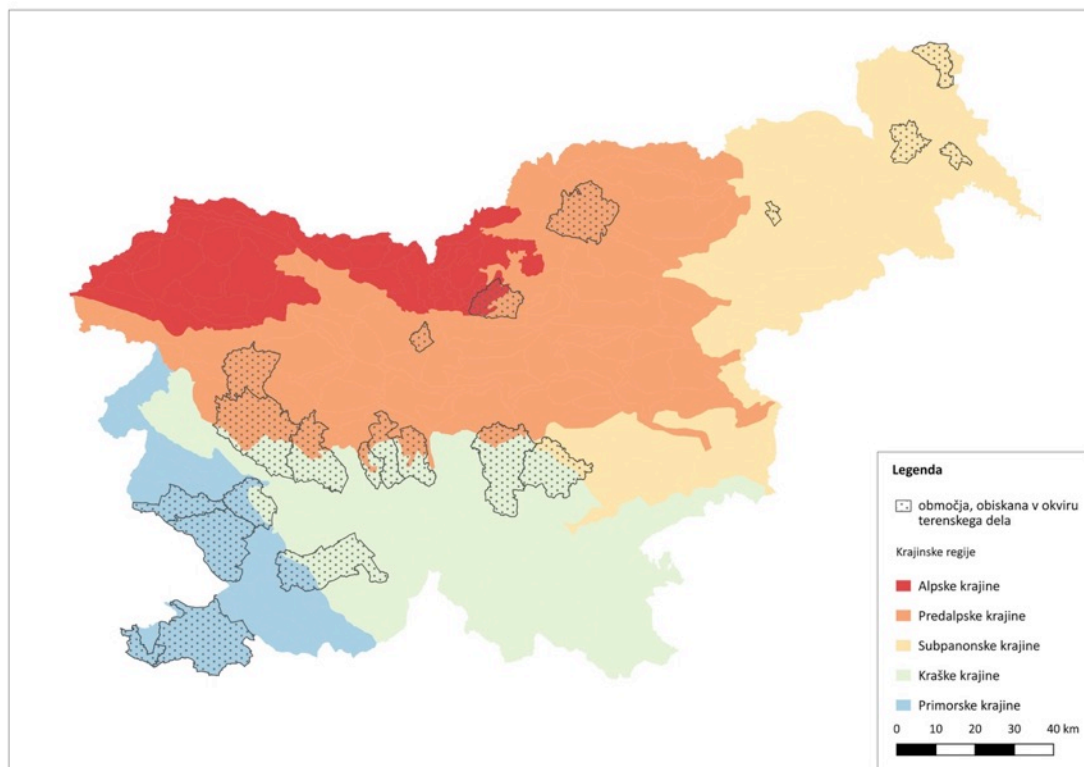
Terensko delo je potekalo od junija do oktobra 2017, vsak od projektних parterjev je bil zadolžen za pripravo gradiva in obisk treh regij/območij, ki jih je izbral na podlagi anketnih odgovorov občin in krajinskih parkov, analize zračnih posnetkov in dodatnega posvetovanja na občinah. Tam so nas natančneje usmerili na problematična območja oz. na območja z dobrimi primeri umeščanja (pomožnih) kmetijskih objektov v prostor. Terensko delo je bilo namenjeno zbiranju slikovnega gradiva, ki ga bomo lahko uporabili v zaključni fazi projekta, ter pridobivanju dodatnih informacij v pogovoru z zaposlenimi na občinah in domačini – investitorji v objekte. Oboji so nas opozorili na težave, s katerimi se srečujejo in predstavili načine iskanja rešitev.

Preglednica 1: Opis testnih območij in obiskanih občin.

Krajinska regija	Testno območje	Obiskane občine
Alpske krajine	TESTNO OBMOČJE 1 <ul style="list-style-type: none"> • po možnosti izbrati območje stika gorskega in dolinskega sveta • v kombinaciji z gorenjsko arhitekturno regijo • <i>Triglavski narodni park</i> • pokrajinski tip: alpska gorovja 	Gornji Grad
Predalpske krajine	TESTNO OBMOČJE 2 <ul style="list-style-type: none"> • hribovito območje npr. Zahodno predalpsko hribovje, Vzhodno predalpsko hribovje, Koroška • v kombinaciji z idrijsko-trnovsko, savinsko-kozjansko, zasavsko in koroško arhitekturno regijo • pokrajinski tip: alpska hribovja 	Idrija, Cerklje, Slovenj Gradec
	TESTNO OBMOČJE 3 <ul style="list-style-type: none"> • ravninsko območje npr. Ljubljanska ali Celjska kotlina • v kombinaciji z ljubljansko arhitekturno regijo • <i>Krajinski park Ljubljansko barje</i> • pokrajinski tip: alpske ravnine 	Borovnica, Brezovica, Ig, Komenda
Subpanonske krajine	TESTNO OBMOČJE 4 <ul style="list-style-type: none"> • gričevnato območje npr. Goričko, Slovenske gorice, Haloze, Kozjansko, Krško gričevje, • v kombinaciji s pomursko, dravsko in deloma dolensko arhitekturno regijo • <i>Krajinski park Goričko</i> • pokrajinski tip: panonska gričevja 	Šalovci
	TESTNO OBMOČJE 5 <ul style="list-style-type: none"> • ravninsko območje npr. Dravsko-Ptujsko polje, Pomurska ravan, Krško-Brežiška ravan • v kombinaciji s pomursko, dravsko in dolensko arhitekturno regijo • pokrajinski tip: panonska ravnina 	Turnišče, Miklavž na Dravskem polju, Murska Sobota
Kraške krajine	TESTNO OBMOČJE 6 <ul style="list-style-type: none"> • območje kraških planot npr. Trnovsko-Nanoška planota, Pivško-Cerkniška planota, Ribniško-Kočevsko pogorje, Gorjanci • v kombinaciji z idrijsko-trnovsko, notranjsko-brkinsko, ribniško-kočevsko in deloma dolensko arhitekturno regijo • <i>Notranjski regijski park</i> • pokrajinski tip: dinarske planote 	Trebnje, Ivančna Gorica
	TESTNO OBMOČJE 7 <ul style="list-style-type: none"> • območje kraških podolij in ravnin npr. Pivška kotlina, Notranjsko podolje, Bela krajina • v kombinaciji z notranjsko-brkinsko, ribniško-kočevsko, dolensko in belokranjsko arhitekturno regijo • <i>Krajinski park Kolpa, Notranjski regijski park, Krajinski park Pivška presihajoča jezera</i> • pokrajinski tip: dinarska podolja in ravniki 	Logatec, Pivka
Primorske krajine	TESTNO OBMOČJE 8 <ul style="list-style-type: none"> • gričevnato območje npr. Koprsko Primorje, Goriška Brda, Vipavska Brda • v kombinaciji s soško-vipavsko, kraško-primorsko in notranjsko-brkinsko arhitekturno regijo • <i>Krajinski park Strunjan</i> 	Vipava, Koper, Piran

	<ul style="list-style-type: none">• pokrajinski tip: sredozemska gričevja	
	TESTNO OBMOČJE 9 <ul style="list-style-type: none">• območje kraških planot npr. Kras, Podgrajsko podolje, Podgorski Kras• v kombinaciji s soško-vipavsko, kraško-primorsko in notranjsko-brkinsko arhitekturno regijo• <i>Regijski park Škocjanske jame</i>• pokrajinski tip: sredozemske planote	Sežana, Komen

Slika 3: Območja, obiskana v okviru terenskega dela.

Rezultate terenskega dela smo predstavili v **Izboru dobrih in slabih praks pri oblikovanju in umeščanju kmetijskih objektov v prostor**, v katerem smo izpostavili 16 ustreznih in 11 neustreznih prostorskih praks upoštevajoč tri vidike – razvojne možnosti kmetijske dejavnosti, krajinski vidik ter konfliktnost v naseljih:

Dobre in slabe prakse smo pripravili za področja:

- reševanja prostorske utesnjenosti kmetij,
- umeščanja sončnih panelov,
- umeščanja in oblikovanja rastlinjakov,
- umeščanja in oblikovanja drugih pomožni kmetijsko-gozdarskih objektov,
- obnove objektov.

3.3 Medsektorska delavnica in zaključni posvet

Po opravljeni analizi prostorskih konfliktov na terenu in pred začetkom zadnje, sintezne faze raziskave, smo organizirali medsektorsko delavnico, na katero smo povabili:

- predstavnike vseh ministrstev – pristojnih nosilcev urejanja prostora,

- raziskovalce, ki delujejo na področju urejanja prostora, razvoja podeželja in kmetijstva,
- predstavnike zavarovanih območij,
- predstavnike Kmetijsko-gozdarske zbornice Slovenije in njenih območnih zavodov,
- predstavnike Zavoda za varstvo kulturne dediščine,
- predstavnike občin ter
- načrtovalce.

Srečanje v tovrstni zasedbi je bilo pomembno zato, ker so bili z izsledki vmesnih rezultatov projekta seznanjeni zakonodajalci, soglasodajalci, pripravljalci prostorskih aktov na lokalni ravni in strokovne službe, ki so v vsakodnevnem stiku z investitorji. Neposredno soočenje njihovih stališč v zvezi z reševanjem problema prostorske utesnjenosti kmetij je prineslo pomembna izhodišča za pripravo usmeritev za oblikovanje kmetijskih objektov ter njihovo umeščanje v prostor, ter oblikovanje priporočil za odpravljanje prostorskih konfliktov v naseljih. V okviru srečanja smo organizirali delo v dveh skupinah z različnima vsebinama:

- vsebinski sklop Prostorsko utesnjene kmetije,
- vsebinski sklop Umeščanje pomožnih kmetijskih objektov v prostor.

Sestava obeh skupin je bila medsektorska. Srečanje je potekalo 12. oktobra 2017 v na ZRC SAZU v Ljubljani, udeležilo se ga je 28 udeležencev.

Javni dogodek s podobno sestavo udeležencev smo organizirali tudi ob zaključku projektnih aktivnosti, kjer smo na zaključnem posvetu predstavili tri, za deležnike in odločevalce ključne rezultate projekta:

- usmeritve za oblikovanje ter umeščanje kmetijskih in pomožnih kmetijskih objektov v krajino;
- priporočila za učinkovitejše reševanje prostorskih konfliktov za odločevalce (občine, ministrstva in strokovne službe);
- predlog dopolnitev splošnih smernic državnih nosilcev urejanja prostora, natančneje Splošnih smernic s področja razvoja poselitve in Splošnih smernic s področja varovanja kmetijskih zemljišč za izboljšanje zakonodajne podlage, ki ureja področje umeščanja (kmetijskih) objektov v prostor.

Po predstavitvi je bil čas namenjen tudi razpravi, komentarjem in predlogom dopolnitev predstavljenih rezultatov. Srečanje je potekalo 5. marca 2018 na FKBP UM na Pivoli, udeležilo se ga je 56 udeležencev.

4 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika slovenskih občin

4.1 Rezultati analize izpolnjenih vprašalnikov

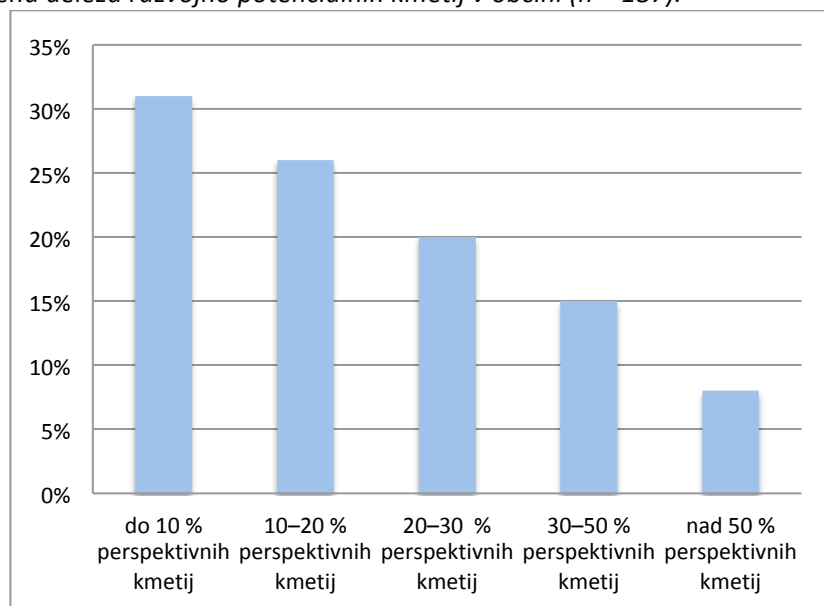
Splošne značilnosti kmetijstva in kmetij v občini

Na vprašalnik o umeščanju kmetijskih objektov v prostor in s tem povezanimi prostorskimi konflikti se je odzvalo 190 od skupno 212 slovenskih občin, ki predstavljajo 92,5 % površja, v njih pa živi 92,4 % prebivalcev Slovenije. Odstotki v nadaljevanju so preračunani na podlagi števila občin, ki so odgovorile na posamezno vprašanje (n = 100 %).

V Sloveniji prevladujejo podeželske občine, kot take se jih je opredelilo 153. Med občinami, ki so se odzvale na vprašalnik, je tudi vseh 11 mestnih občin.

Pomen kmetijstva se med občinami razlikuje, zato smo v uvodu vprašalnika želeli izvedeti, kolikšen delež kmetij v občini respondenti ocenjujejo kot kmetije z razvojnim potencialom. To so aktivne in finančno uspešne kmetije, ki imajo zagotovljenega naslednika ter po možnosti dobro izobrazbeno sestavo članov kmečkega gospodinjstva.

Slika 4: Ocena deleža razvojno potencialnih kmetij v občini (n = 187).

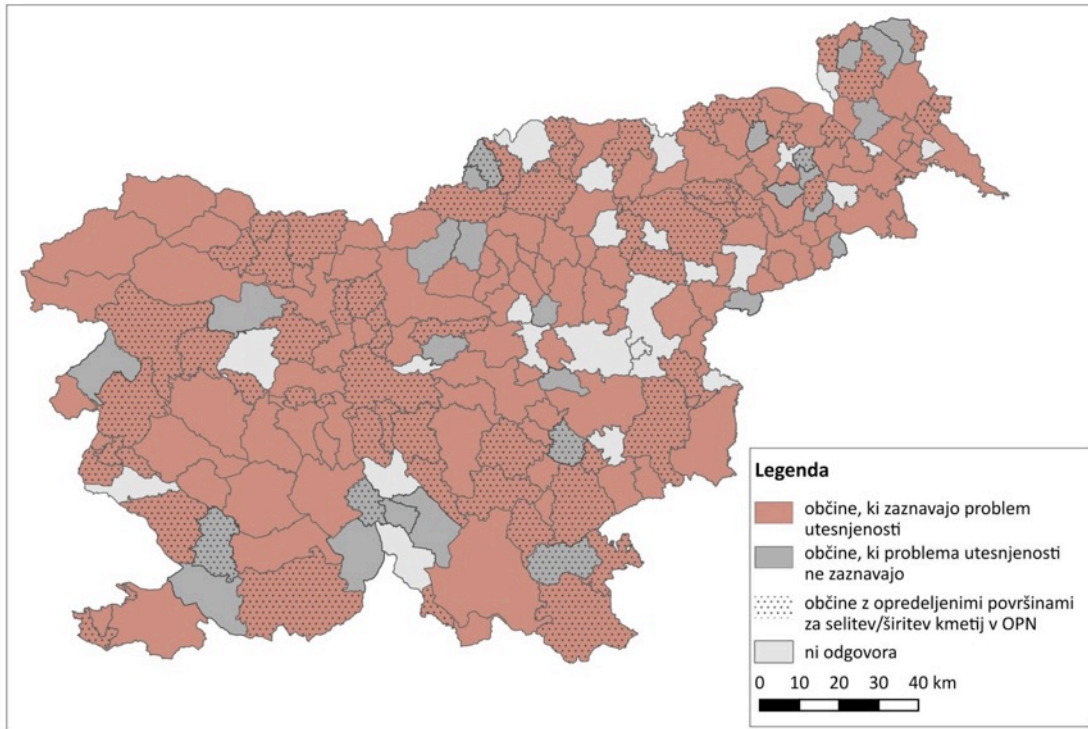
V več kot 75 % občin ocenjujejo, da je takih kmetij manj kot tretjina, v 31 % občin pa celo, da je kmetij z razvojnim potencialom manj kot desetina (slika 4).

Zanimivo je, da je veliko število mestnih občin opredelilo visok odstotek perspektivnih kmetij, kar je verjetno povezano z novimi trendi samooskrbe z lokalno pridelano hrano (40 % mestnih občin, ki so odgovorile, sodi v razred 30-50 % oz. nad 50 % perspektivnih kmetij). V prihodnje bi bilo smiselno raziskati, ali se odnos do reševanja prostorskih problemov kmetij razlikuje glede na to, kakšen je delež razvojno potencialnih kmetij v občini in če, kako. Ali so občine z izrazito nizkim deležem motivirane k spodbujanju kmetijstva, ali morda obratno? Zaradi nizkega deleža je reševanje prostorskih problemov kmetij morda stranskega pomena.

Prostorska utesnjenost kmetij v občini

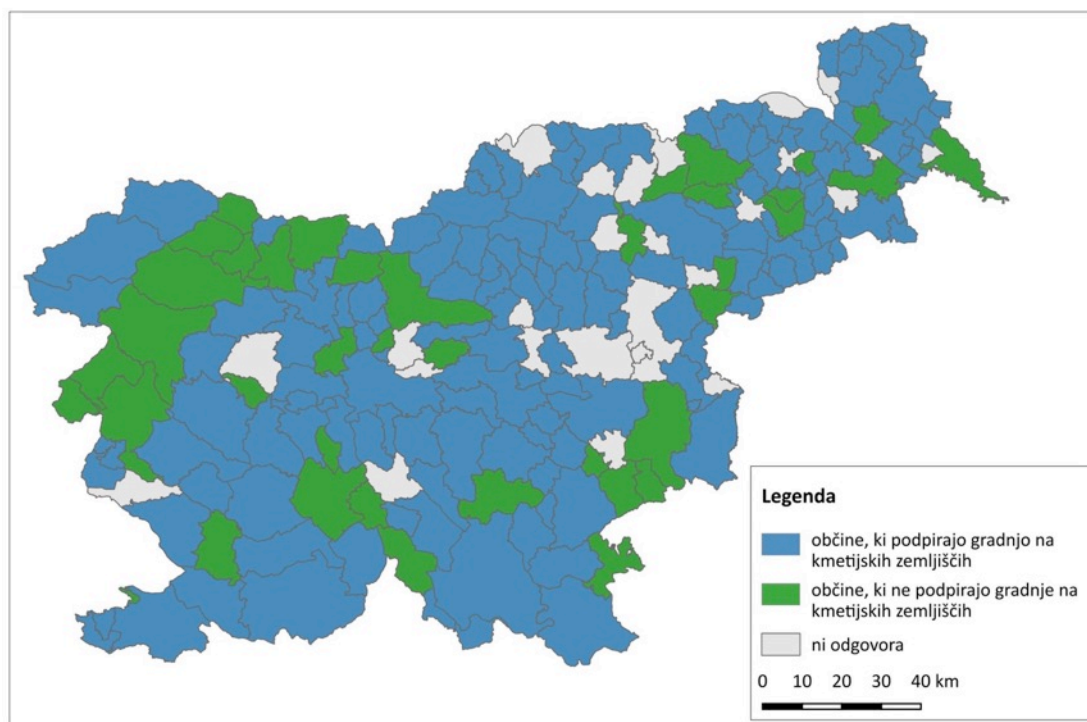
Pri raziskavi nas je zanimalo, ali se kmetije soočajo s problemom prostorske utesnjenosti (slika 5). Temu je pritrnilo 85 % vseh sodelujočih občin, kar potrjuje, da je vprašanje prostorske utesnjenosti kmetij v Sloveniji relevanten in močno razširjen problem. V 28 občinah utesnjenosti kmetij po mnenju respondentov ne zaznavajo, večinoma gre za hribovite in gričevnate občine z izjemno nizkim deležem razvojno perspektivnih kmetij.

Slika 5: Zaznavanje problema utesnjenosti kmetij in reševanje problema v okviru OPN.

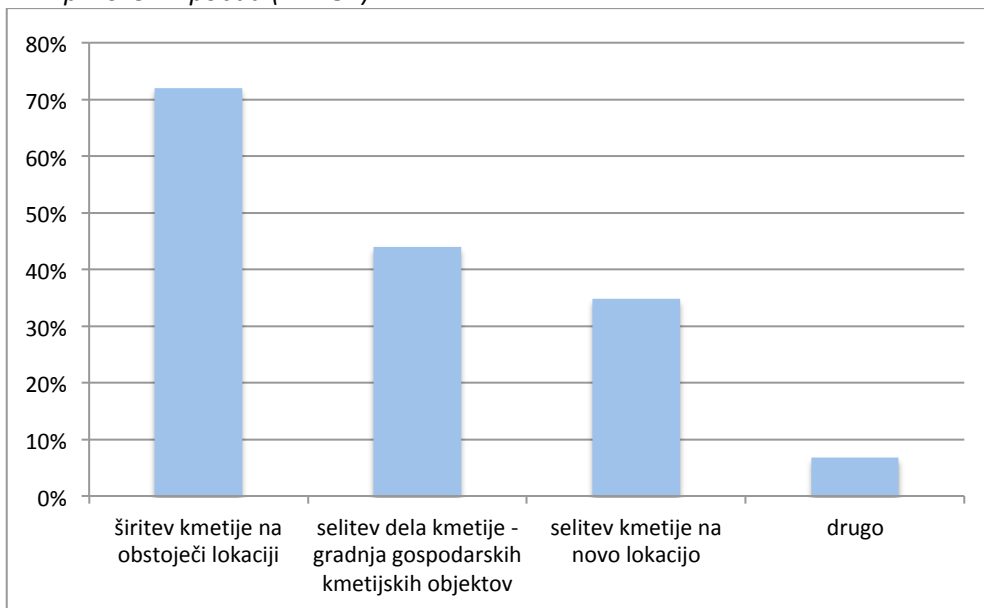
Ob analizi stanja na področju razvojnega potenciala kmetij in njihove prostorske utesnjenosti bi bilo v prihodnje smiselno analizirati strategije razvoja kmetijstva na območjih slovenskih občin, ki so neposredno povezane z lokalno prostorsko politiko. V okviru našega vprašalnika smo se osredotočili le na to, kakšno je načelno stališče občin glede dodatnih možnosti in postopkovne poenostavitve gradnje kmetijskih objektov na kmetijskih zemljiščih, ki jih po letu 2011 prinaša Zakon o kmetijskih zemljiščih in njegove dopolnitve. Na vprašanje, ali občine na strateški ravni podpirajo gradnjo kmetijskih objektov na kmetijskih zemljiščih, jih je pritrnilno odgovorilo 78 % (n = 186), preostale pa temu nasprotujejo (slika 6). Do gradnje na kmetijskih zemljiščih so zadržani v štirih mestnih občinah (Maribor, Ptuj, Nova Gorica in Murska Sobota,) ter v številnih občinah z močno razvitim turizmom (Ankaran, Bled, Bohinj, Brda, Tolmin, Zreče, Šmarješke Toplice, Rogaška Slatina). Nasprotno pa so tovrstni gradnji naklonjeni v občinah z višjim deležem razvojno perspektivnih kmetij (Cerklje na Gorenjskem, Vodice, Vrhnika, Mozirje, Sveti Jurij ob Ščavnici).

Slika 6: Načelna podpora gradnji na kmetijskih zemljiščih za potrebe kmetijske dejavnosti.

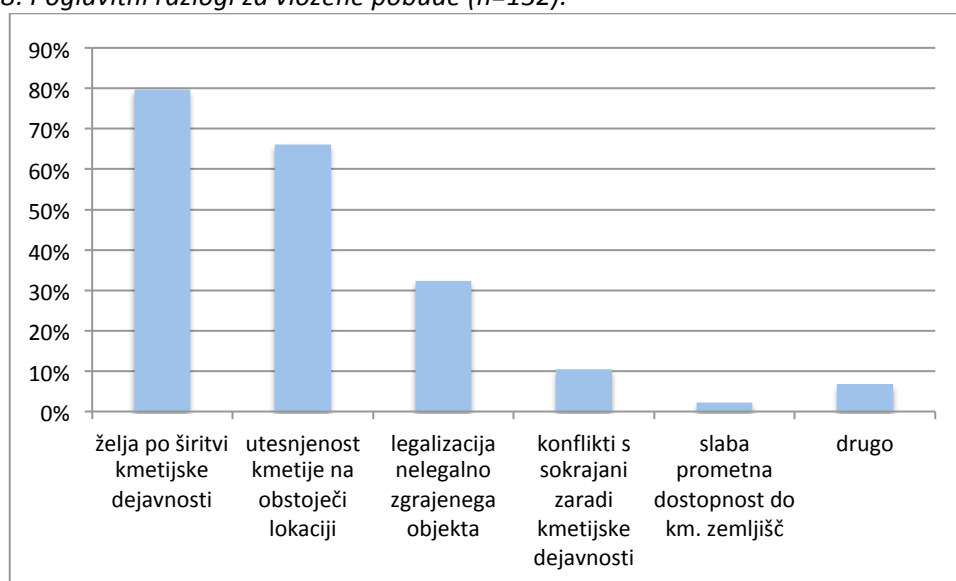
V raziskavi smo želeli tudi izvedeti, koliko pobud za selitev, širitev ali prenovu kmetijskih objektov so občine obravnavale med leti 2011-2016. Čeprav smo v osnovi želeli pridobiti podatke o številu pobud za spremembo OPPN na podlagi prej omenjenega zakona, smo od respondentov prejeli precej raznolike odgovore. Številne občine so v tem obdobju sprejemale OPN-je, ki so krovni prostorsko-načrtovalski akti ali pa so začele postopek njihovega spreminjanja oz. dopolnjevanja, zato so pobude obravnavali v tem okviru in v vprašalniku navedle njihovo število. 51 občin, ki so vprašalnik izpolnile, števila pobud ni navedlo. Bodisi tovrstnih pobud na občinski ravni niso obravnavali, ali pa respondenti v času reševanja vprašalnikov niso razpolagali z natančnimi podatki o njihovem številu. V preostalih 139 občinah so število pobud navedli, pri čemer so nekateri podali le okvirno oceno števila obravnavanih pobud; na primer med 20 in 30. Zaradi neenotnega razumevanja vprašanja in razlik med občinami glede na velikost, število kmetij in znotraj tega glede na delež tistih, ki imajo razvojni potencial, ocenjujemo, da so navedbe med seboj težko primerljive. Število pobud namreč variira od 1 do 1700, zato v nadaljevanju sledi le analiza tipov pobud in razlogov za njihove vloge.

Slika 7: Tip vloženi pobud (n= 132).

Med tipi pobud (slika 7) so občine najpogosteje izpostavile tiste za širitev kmetije na obstoječi lokaciji (72 %). Kar 35 % občin je obravnavalo tudi pobude za selitev celih kmetij na novo lokacijo. Med tipi pobud, ki so jih respondenti še navedli pod možnostjo 'drugo', so omenjeni obnova stavb, legalizacija že obstoječih objektov, v enem primeru pa tudi ureditev nove kmetije. Primerjava podatkov o tipih pobud in deležu razvojno perspektivnih kmetij po občinah pokaže pozitivno povezanost med nizkim deležem perspektivnih kmetij (do 10 %) ter pobudami za selitev kmetij na novo lokacijo. Gre za posege z največjim denarnim vložkom in bi jih pričakovali predvsem na območjih z večjim deležem perspektivnih kmetij.

Slika 8: Poglavitni razlogi za vložene pobude (n=132).

Kakovost vloženi pobud z vidika umeščanja kmetij v prostor je po mnenju respondentov v glavnem ocenjena kot ustrezna. V lestvici od 6 (izjemno ustrezno) do 1 (izjemno neustrezno) jih 35 % pobude ocenjuje kot 5 (večinoma ustrezne), 45 % pa

kot 4 (še kar ustrezne). Glavne pomanjkljivosti, ki se pojavljajo v pobudah, so spreminjanje značaja prostora zaradi neustreznih meril, razmerij in identitete ter prevelika vidna izpostavljenost. Respondenti opozarjajo tudi na preveliko utesnjenost objektov, predvsem zato, ker so pobude vezane na že obstoječe lastništvo predlagatelja.

O primerih zavrženih pobud so poročali iz 53 občin, najpogostejši razlog za to je dejstvo, da pobuda ni dobila ustreznih soglasij nosilcev urejanja prostora. V približno 10 % občin so se predlagatelji za umik pobude odločili zaradi prezahtevnih oziroma dolgotrajnih postopkov.

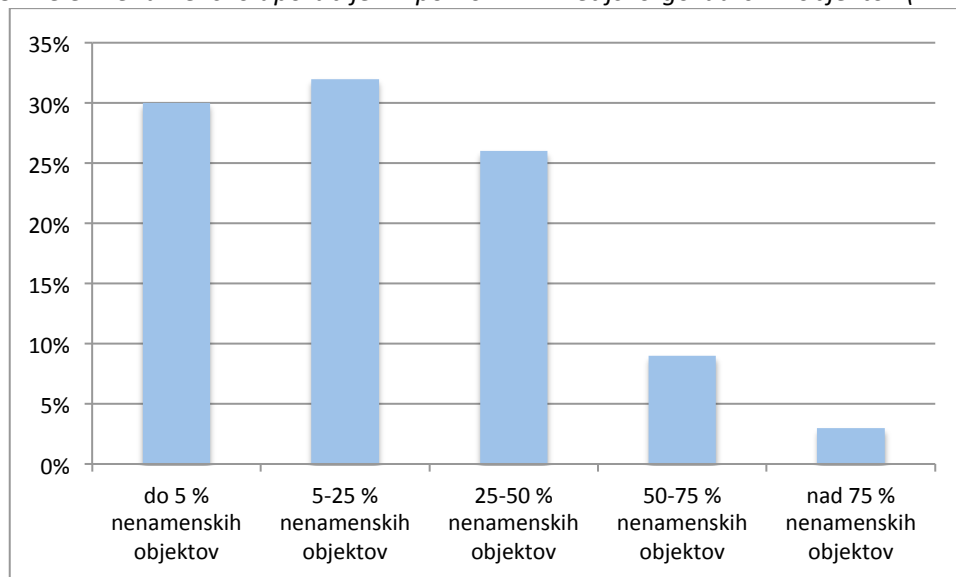
37 % občin v svojih OPN-jih predvideva območja za selitev oz. širitev perspektivnih kmetij (slika 5). Glede na to, da je občin, ki zaznavajo problem prostorske utesnjenosti kar 85 %, ta rezultat ocenjujemo kot skromen in nižji od pričakovanj. Pomen območij predvidenih za selitev oziroma širitev perspektivnih kmetij ni pomemben zgolj z vidika ekonomskega napredka teh kmetij, ampak tudi zaradi zmanjševanja socialnih napetosti znotraj naselij. V slovenskih občinah je slabšanje kakovosti bivanja zaradi kmetijske dejavnosti (hrup, smrad, blato na voziščih...) eden glavnih razlogov za nesoglasja med prebivalci v naseljih. Med načini reševanja omenjenih sporov večina občin na prvo mesto postavlja ravno ustrezne prilagoditve v OPN-jih.

Pomožni kmetijski objekti

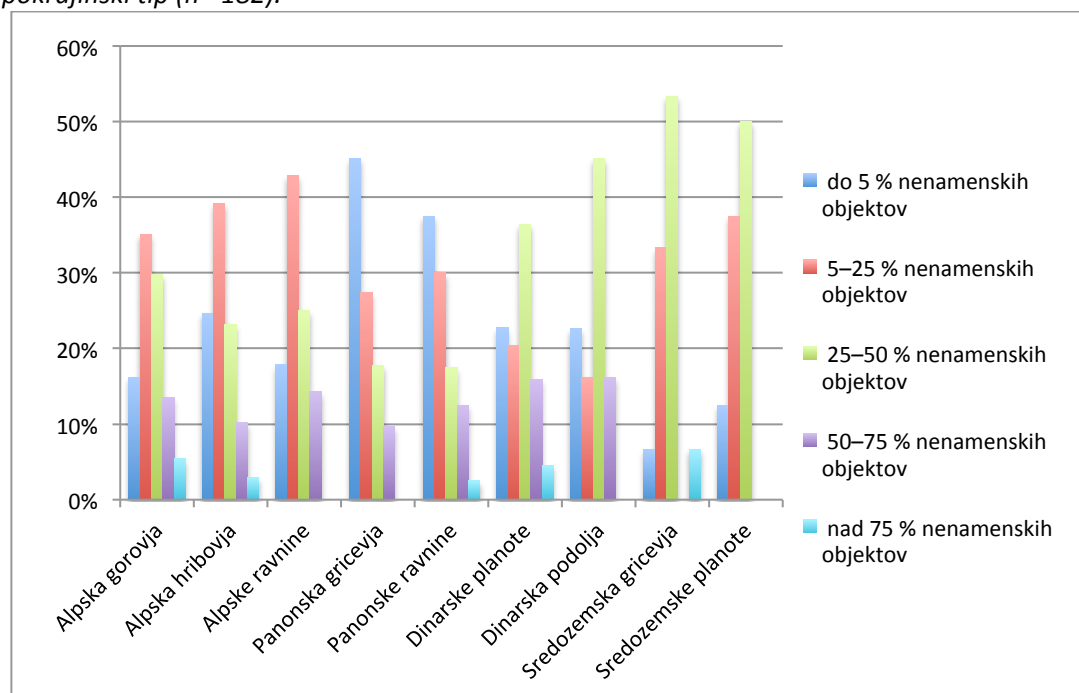
Na vprašanje, kako ocenjujejo umeščanje enostavnih in nezahtevnih pomožnih kmetijskih objektov, je 49 % respondentov izbralo odgovor "še kar ustrezno", 21 % pa "večinoma ustrezno". Kjer zaznavajo probleme, so to najpogosteje oblikovna neskladnost (neestetskost), neustrezna lega oz. problematična vidna izpostavljenost. Težava, ki pa je bila izpostavljena najpogosteje, je nenamenska raba pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov. Zaskrbljujoč je namreč podatek, da le 55 % respondentov ocenjuje, da so investitorji tovrstnih objektov kmetje, v 29 % prevladujejo investitorji nekmetje, v preostalih primerih pa je razmerje približno pol-pol. Ocena, koliko pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov se uporablja nenamensko (za nekmetijski namen kot npr. počitniški objekti, delavnice, spravila za avtodome) je vidna na slikah 9 in 10. Raba za druge namene je še posebej izrazita v dinarskih in sredozemskih pokrajinah, manj pereča pa v panonskem svetu.

Med razlogi za takšno stanje je po mnenju respondentov predvsem neučinkovitost nadzora, pomanjkanje zavedanja in znanja o pomenu kakovosti prostora ter želja po čim manjših stroških gradnje.

Slika 9: Delež nenamensko uporabljenih pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov (n= 182).

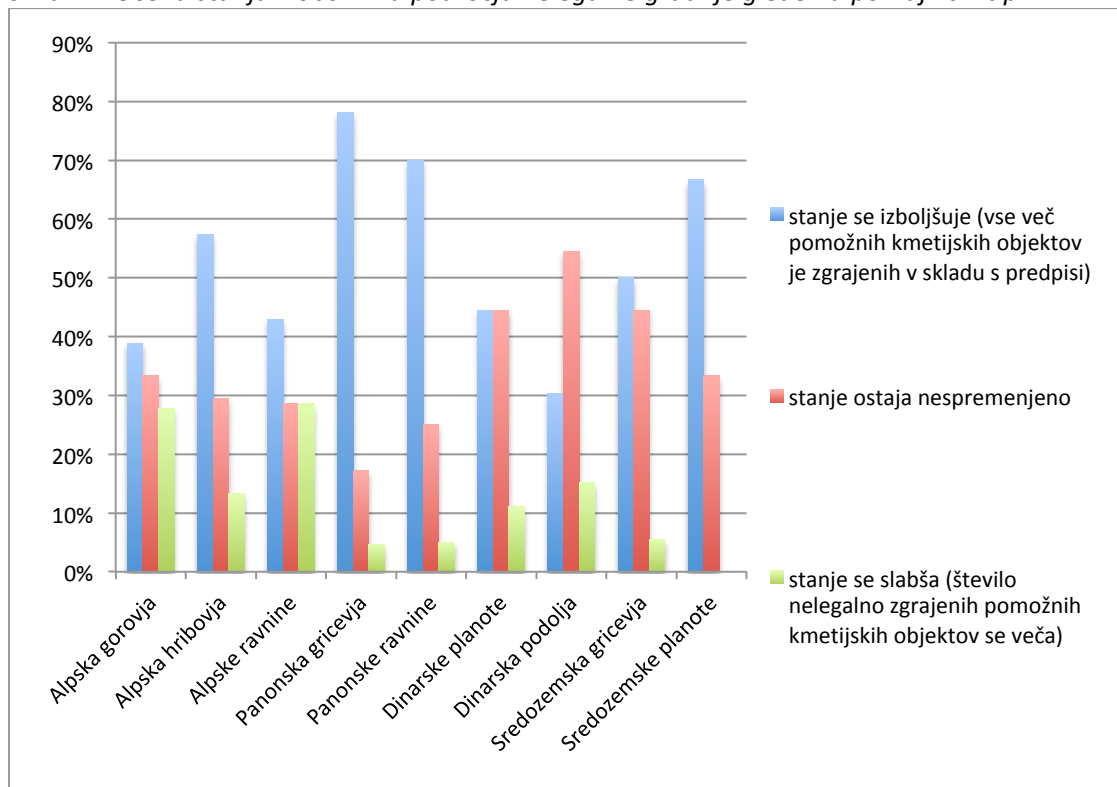
Slika 10: Delež nenamensko uporabljenih pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov glede na pokrajinski tip (n= 182).

Nelegalna gradnja

Poseben vidik umeščanja kmetijskih objektov v prostor ter s tem povezanih konfliktov so tudi nelegalne gradnje. Investitorji se za tovrstne posege še vedno odločajo zaradi pomanjkanja prostora na zazidljivih zemljiščih, po njihovo dolgotrajnih in zapletenih upravnih postopkov ter nižjih stroškov gradnje. Kljub temu 56 % respondentov ocenjuje, da se je stanje v zadnjih 5 letih na območju njihovih občin izboljšalo in da je vse več pomožnih objektov zgrajenih v skladu s predpisi, 31 % sprememb ne opazi, dobra desetina pa jih je mnenja, da se število nelegalno zgrajenih pomožnih objektov povečuje.

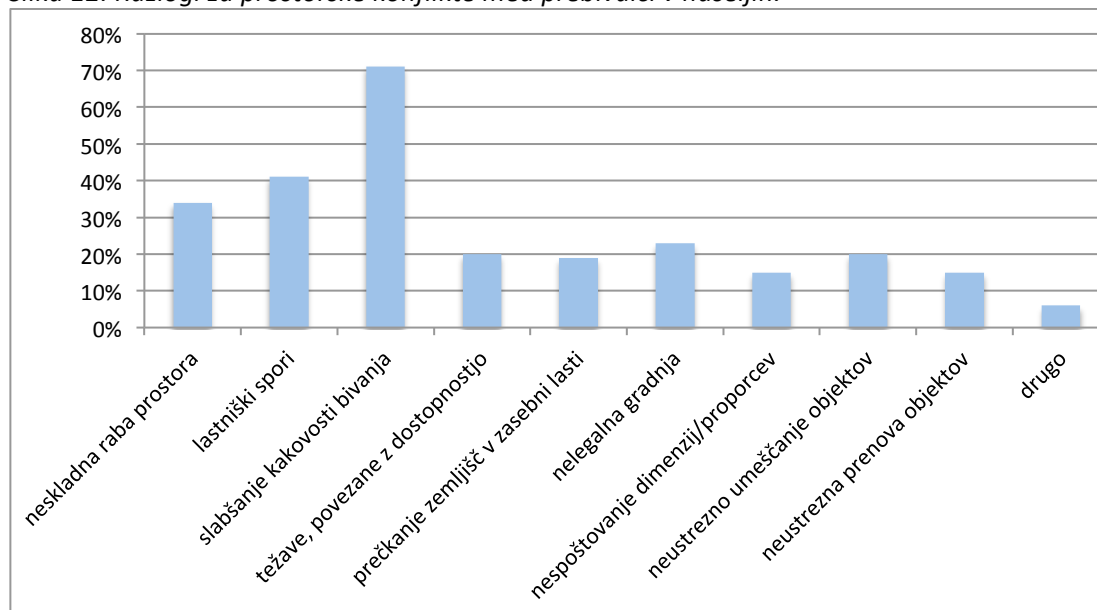
Slika 11: Ocena stanja v občini na področju nelegalne gradnje glede na pokrajinski tip.

Prostorski konflikti

Pri identifikaciji obstoječih prostorskih konfliktov, ki so povezani s kmetijsko dejavnostjo, smo se osredotočili na tiste, ki nastajajo ob stiku z nekmečkimi prebivalci (s temi se soočajo v 132 občinah), čeprav se neskladnosti pojavljajo tudi na območjih kulturne dediščine (v 72 občinah), območjih varstva naravnih vrednot in Natura 2000 (v 73 občinah), območjih varstva vodnih virov (v 91 občinah) ter območjih zaščite in reševanja (v 16 občinah).

Slika 12: Razlogi za prostorske konflikte med prebivalci v naseljih.

Respondenti vlogo občine pri reševanju tovrstnih konfliktov v večini vidijo preko priprave in sprejemanja OPN-jev in OPPN-jev (več kot polovica), v manjši meri pa preko posredovanj z mediacijo oz. iskanju strokovnih rešitev s pomočjo kmetijske svetovalne službe ter projektantov. Dobra desetina respondentov je mnenja, da morajo tovrstna nesoglasja med seboj reševati občani sami.

4.2 Izpostavljeni prostorski izzivi

V tem poglavju izpostavljamo prostorske izzive, ki jih nismo predpostavili v samem vprašalniku, a so jih **respondenti izrazili v obliki dodatnih opomb**. Navajamo izzive, ki so bili izpostavljeni v vsaj treh občinah (število je navedeno v oklepajih).

- Poglavitni problem pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov je njihova nenamenska uporaba (25).
- Opaža se porast števila konfliktov z nekmečkimi prebivalci zaradi hrupa, smradu in prometa, še posebej v suburbaniziranih slovenskih občinah (8).
- Iskanje rešitev za selitev oziroma širitev kmetijskega gospodarstva je praviloma vezano na lastništvo zemljišč, ne pa na optimalno lokacijo glede na druge rabe, morfološko zgradbo, arhitekturne in krajinske značilnosti naselja (7).
- Sodobna kmetijska proizvodnja zahteva objekte vedno večjih dimenzij, zato ni več moč računati na tradicionalne gabarite in skladnost objektov z obstoječim krajinskim vzorcem (7).
- Problematično je pomanjkanje nadzora nad izvedbo in namembnostjo pomožnih kmetijsko-gozdarskih objektov (6).
- Postavlja se vprašanje, ali je »zgolj« status kmeta dovolj strog kriterij za gradnjo pomožnega objekta na kmetijsko zemljišče? (5)
- Postopek sprejemanja OPPN-ja za gradnjo kmetijskih objektov na kmetijskih zemljiščih je izjemno drag in zahteven za investitorja, a pogosto edina časovno sprejemljiva rešitev za kmetije (3).
- Lokalni interesi so zelo močni, zato pozivi k enotnim nacionalnim kriterijem in merilom za obravnavanje razvojnih pobud, vključno na področju kmetijstva (3).

5 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika zavarovanih območij

5.1 Rezultati analize izpolnjenih vprašalnikov

Splošne značilnosti zavarovanega območja v povezavi s kmetijstvom

Odgovori, ki smo jih prejeli s strani zavarovanih območij so pokazali, da kmetijstvo pomembno soustvarja prepoznavne značilnosti kulturne krajine, ki je bila v večini primerov (8 od skupaj 9 odgovorov) tudi navedena kot glavni razlog za zavarovanje oziroma glavna prepoznavna značilnost zavarovanega območja. V Sloveniji, še posebno v povezavi s kulturno dediščino ali etnološkimi in arhitekturnimi značilnostmi, kmetijstvo soustvarja kakovost, mozaičnost, pestrost, prepoznavnost in vizualno privlačnost kulturne krajine.

Po mnenju šestih (od skupaj 9) respondentov kmetijska dejavnost odločilno prispeva k vzdrževanju značilnosti zavarovanih parkov (Triglavskega narodnega parka, regijskega parka, krajinskega parka), ostali trije pa menijo, da pomembno vpliva. Rezultat je pomemben za utemeljitev raziskovalnih ciljev našega projekta glede umeščanja kmetijskih in pomožnih objektov v krajino kot tudi za iskanje s temi vidiki povezanih rešitev pri usklajevanju primerne kmetijske rabe z varstvenimi in razvojnimi usmeritvami zavarovanih območij.

Glavna pridelovalna usmeritev v sedmih parkih je živinoreja, v enem je mešana in v enem gre za trajne nasade (Krajinski park Strunjan). V večini parkov je relativno majhen delež kmetij z razvojnim potencialom, to je takih, ki so aktivne, z naslednikom, dobro izobrazbeno sestavo in pridelovalno usmeritvijo prilagojeno razvojnim usmeritvam parka. Največ parkov (5 odgovorov) ima takih kmetij do 10 %, dva ocenjujeta, da jih je 10-20 %, v dveh parkih pa je ocenjen delež večji (20-30 %, oziroma 30-50 %) in je kmetijska dejavnost očitno vitalnejši del razvoja. V osmih parkih obstajajo kmetije, ki se soočajo s primeri prostorske utesnjenosti.

Prostorski konflikti

Zanimivo je, da je kmetijstvo v zavarovanih območjih - poleg tega, da je ključno za ohranjanje krajinskih značilnosti - tudi vir prostorskih konfliktov. Rezultati vprašalnika so pokazali, da se kar v osmih od devetih zavarovanih območij srečujejo s prostorskimi konflikti zaradi kmetijske dejavnosti. Iz odgovorov lahko tudi povzamemo, da so razlogi večine konfliktov povezani z objekti oziroma gradnjo, kot so: neustrezno umeščanje pomožnih kmetijskih objektov in neustrezna prenova obstoječih objektov, nespoštovanje dimenzij, proporcev, gradiv, ipd. (16 odgovorov). Drugi najpogostejši razlogi za prostorske konflikte so neskladna raba prostora oz. nezdržljivost dejavnosti v prostoru (6 odgovorov) ter slabšanje kakovosti bivanja zaradi kmetijske dejavnosti (2 odgovora).

V smislu ustvarjanja prostorskih konfliktov sta v zavarovanih območjih zaznana dva trenda, ki vsaj na svoj način prispevata k siromašenju značilnosti in kvalitet zavarovanega območja. To sta:

- opuščanje kmetovanja, predvsem živinoreje, posledično zaraščanje kmetijskih zemljišč (pogosto z invazivnimi alohtonimi vrstami kot recimo zlata rozga);
- intenziviranje kmetovanja (pretirano gnojenje travnikov, preoravanje travnikov v njive, prepogosta košnja ob hišah);

Oba trenda pomenita zmanjševanje obsega (fragmentacijo ali celo izginjanje) življenjskih prostorov in posledično zmanjševanje ali celo izginjanje populacij različnih rastlinskih in živalskih vrst. Negativen vpliv na podobo krajine pa je zmanjševanje mozaičnosti kulturne krajine, v kateri se z zaokroževanjem zemljišč povečuje merilo in izginja drobna členjenost.

Iz predstavljenih rezultatov vprašalnika, ugotovitev iz delavnice in terenskih ogledov smo združili ugotovitve in izpostavili nabor prostorskih konfliktov, ki so v zavarovanih območjih najbolj pereči. Pri tem gre bodisi za sam videz nekaterih objektov ali za kombinacijo neprimerne lokacije in neustrezne rabe, s čimer so ogrožene varstvene usmeritve zavarovanih območij ali je vpliv teh objektov moteč bodisi z vidika ohranjanja kakovostne kulturne krajine (krajinske slike), zmanjševanja površine značilnih habitatov ali nevarnosti zaradi onesnaženja.

S terenskim ogledom smo preverili stanje v treh zavarovanih območjih, (1) Javni zavod KP Ljubljansko barje, (2) KP Pivška presihajoča jezer in (3) KP Strunjan. Prostorski konflikti zaznani z uprav parka in občin so v primeru KP Ljubljansko barje vezani predvsem na spreminjanje rabe zemljišč, iz vlažnih travnikov se z nasipavanjem pridobijo zemljišča za pomožne kmetijske objekte, ki v nekaterih primerih (slika 13) niso povezani s kmetijstvom. V večini primerov pa gre za postavitev začasnih objektov - šotorov za spravilo suhe krme in bal ter kmetijske mehanizacije (slika 14). V KP Pivška presihajoča jezera je problematično veliko število pomožnih kmetijskih objektov namenjenih zatočiščem in hranjenju živali na paši, ter spravilu lesa oziroma drv. Nekateri objekti in območja izstopajo zaradi svoje neurejenosti (slika 14). V KP Strunjan pa je zaradi specifičnosti, lege ob morju, ter primernosti zemljišč za vrtnarjenje, zelo veliko objektov, ki so namenjeni vrtnarjem, hkrati pa nudijo še okolje za piknike in druženje. Objekti in njihova okolica so posledično polni različnih improviziranih rešitev (senčniki, kontejnerji, cisterne za vodo, odslužene kamp prikolice), ki so vizualno zelo moteči.

Slika 13: Nenamenska raba pomožnih kmetijskih objektov: šestkotni objekt namenjen piknikom in hangar za helikopter na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje (foto: Damjana Gantar).

Slika 14: Začasni objekti za spravilo krme ali kmetijske mehanizacije: šotor pri Iški vasi, šotori in kontejnerji v Krajinskem parku Strunjan (foto: Damjana Gantar).

Kot posebno pereče konflikte, za katere ne najdejo ustreznih rešitev, so s strani uprav parkov izpostavili postavljanje fotonapetostnih modulov v krajini (za katere je sicer v zadnjem času upadlo zanimanje), kot tudi gradnje novih kmetijskih objektov, ki zaradi velikih kapacitet in prilagajanja novim tehnologijam, preraščajo v tip objektov podoben proizvodnim halam.

V nekaterih parkih so problematične nadomestne gradnje in dejstvo, da lastniki odsluženih objektov (ki so bili nadomeščeni z novimi) ne odstranijo. Na ta način se z objekti zasedajo nove površine, manjšajo in drobijo pa se kmetijska (pridelovalna) zemljišča in spreminja značaj prostora.

Kljub temu, da stanovanjske stavbe niso bile posebej izpostavljene kot problematične, saj smo pri anketiranju morda premalo poudarili dejstvo, da so pri kmetijskih stavbah mišljene vse stavbe na kmetiji, torej tako stanovanjske kot gospodarske, je gradnja novih in prenova stanovanjskih stavb lahko vzrok prostorskih konfliktov. Mnogo je primerov, ko je ob kakovostnih stanovanjskih hišah, ki so bile grajene skladno s tradicijo in prilagojene regionalni tipiki, zrasla nova stanovanjska hiša, ki je nekritično povzemala različne arhitekturne stile in elemente, balkone, velika panoramska okna, manjši naklon strehe, kričeče barve fasad. Takšni objekti so še posebej moteči v zavarovanih območjih, kjer prav preplet odprte krajine in stavb oziroma kmetij, sooblikuje prepoznavnost in identiteto območja.

Vloga uprave parkov pri reševanju konfliktov je predvsem pri podajanju usmeritev v okviru upravljalvskega načrta ali drugih dokumentov (8 odgovorov), sledi posredovanje v pogovorih z akterji, kot so občine in ministrstva (5 odgovorov) in iskanje strokovnih rešitev (3 odgovori).

Pomožni kmetijski objekti

V anketi 7 od 9 uprav ocenjuje umeščanje pomožnih objektov na območju parka za »še kar ustrežno«, 2 pa »še kar neustrezno«. Največji problemi pri umeščanju pomožnih kmetijskih objektov so (po številu najpogostejših odgovorov) oblikovna neskladnost (neestetskost), problematična vidna izpostavljenost, neustrezna lega, neustrezna raba, neustrezni gradbeni materiali, nevarnost obremenjevanja okolja, degradacija habitatov, neustrezne dimenzije in neustrezni proporci/razmerja. Večina problemov je torej vezana na samo podobo in umestitev pomožnih objektov, ne pa na vpliv objektov na okolje in konflikt z drugimi rabami oziroma uporabniki. Kljub naši domnevi, da gre v veliko primerih za objekte, kjer so investitorji nekmetje (vikendi, vrtničarske lope), so lastniki teh objektov v 6 parkih večinoma kmetje, v dveh večinoma nekmetje, v enem pa oboji enako. Nenamensko - za nekmetijsko dejavnost - se v večini parkov uporablja le malo pomožnih objektov: do 5 % - 5

odgovorov, 25-50 % - 3 odgovori in 5-25% - 1 odgovor. Stanje v nekaterih parkih pa je precej drugačno, gre za parke, kjer je večji pritisk uporabnikov iz bližnjih krajev z namenom turistične in rekreacijske rabe.

Med navedenimi razlogi za neustrezno umeščanje pomožnih kmetijskih objektov v prostor je največkrat omenjeno »pomanjkanje zavedanja in znanja o pomenu kakovosti prostora«, sledijo »želja po čimprejšnji izgradnji«, »želja po čim manjših stroških gradnje«, »neustrezna/preohlapna zakonodaja« in »neučinkovitost nadzora«. Če povzamemo, so razlogi tako na strani lastnikov, ki nimajo pravega odnosa do prostora in bi želeli z minimalnimi stroški in naporji urediti objekte, kot tudi na strani neustrezne zakonodaje in nadzora. V upravah parkov menijo, da je težava v tem, da nimajo ustreznih strokovnih služb in pooblastil, da bi lahko prispevali k izboljšanju stanja. Izpostavljen je bil tudi problem pomanjkanja smernic za pomožne objekte, saj so ti objekti določeni le s tlorisom, nihče pa ne preverja, kaj bo dejansko nastalo v prostoru.

Izpostavljena je bila odsotnost instituta pridobivanja dovoljenj za enostavne objekte, kar se v prostoru kaže kot negativen pojav. Za gradnjo tovrstnih objektov bi morali (lokalne skupnosti ali parki v sodelovanju z državo in strokovnimi institucijami) pripraviti ustrezne kataloge ali priročnike ter merila in kriterije za umestitev v prostor, saj je njihova oblika in umeščenost na različnih območjih zelo specifična, ter ni mogoče predpisati enotne, posplošene oblikovanosti teh objektov.

Nelegalna gradnja (pomožnih) kmetijskih objektov

V 6 od 9 zavarovanih območjih so prisotni nelegalno zgrajeni kmetijski objekti (10-50 objektov v treh parkih, od 50 do 100 v dveh, pod 10 v enem in več kot 100 v enem; pri čemer je upoštevana tudi neustrezna namembnost objektov). Glavni razlogi za nelegalno gradnjo so nižji stroški gradnje, dolgotrajni in zapleteni postopki, bližina kmetijskih zemljišč in pomanjkanje prostora na zazidljivih zemljiščih. Pri nekaterih pa gre za veliko privlačnost prostora in zlorabo gradnje pomožnih kmetijskih objektov za nekmetsko dejavnost (počitniško), saj je nadzor dejanske rabe neučinkovit.

5.2 Izpostavljeni prostorski izzivi

• Začasni objekti – šotori

V zadnjih letih se je razmahnila uporaba šotorov velikih dimenzij, za katere ni treba pridobiti gradbenih oz. uporabnih dovoljenj. Postavitev šotorov ni predmet OPN saj so točasne ureditve, za katere največkrat niso potrebna gradbena ali druga posebna dela. Problematika šotorov je precej pogostejša na ravninskih predelih, v bližini vasi, kjer so šotori v nekaterih območjih že postali stalnica (Ljubljansko barje, okolica Ljubljane, Brezovica). V hribovitem svetu je zaradi značilnosti terena umestitev težja, potrebna so pripravljalna zemeljska dela (izravnavanje, nasipavanje) zaradi česar je teh objektov bistveno manj.

Iz terenskega ogleda izhaja, da je vtis, ki ga šotor naredi v prostoru, precej odvisen od lokacije in urejenosti šotora in okolice. Šotori v bližini gospodarskih objektov, npr. na robu naselja so manj moteči kot šotori postavljeni v odprti krajini. Izstopajo pa lokacije, kjer so šotori konfliktni, vizualno spreminjajo podobo naselja oziroma poglede na naselje in objekte kulturne dediščine. V teh primerih bi bilo nujno iskanje ustrežnejših rešitev.

Slika 15: Šotor v kraju Pako ob starem železniškem mostu, Krajinski park Ljubljansko barje (foto: Damjana Gantar).

- Pomožni kmetijski objekti, staje, krmišča za živino

Pomožni kmetijski objekti so v večini primerov moteči zaradi neurejenosti, gre za objekte, ki so deloma iz improviziranih gradiv (odslužene kritine, ponjave), ali niso ustrezno urejeni in vzdrževani. Takšni objekti so moteči predvsem v bližini glavnih cest oziroma poti, lahko pa vplivajo na celotno krajinsko sliko.

Slika 16: Staja za živino pri kraju Parje, krmišče za živino pri kraju Slovenska vas, Krajinski park Pivška presihajoča jezera (foto: Damjana Gantar).

Slika 17: Improviziran kmetijski pomožni objekt, odlagališče odsluženih kontejnerjev in prikolic (foto: Damjana Gantar).

6 Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov z vidika kmetijsko-gozdarskih zavodov

6.1 Rezultati analize intervjujev

Rezultati intervjujev in fokusne skupine so predstavljeni po poglavjih oz. sklopih, kot so bili zapisani v vprašalniku. Povprečno so intervjuvanci največ časa in zanimanja namenili prvemu sklopu - širitvi in selitvi kmetij, nadalje konfliktom s prebivalci, na tretje mesto so uvrstili nelegalne kmetijske gradnje, sledila pa je problematika pomožnih kmetijskih objektov. Seveda so odstopanja pri rezultatih deloma odvisna od območja oz. od najbolj pereče problematike na območju zavoda npr. v območjih zanimivih za turizem je več problema z pomožnimi in nelegalnimi gradnjami, v območjih intenzivnega kmetijstva pa so intervjuvanci več pozornosti namenili sklopu o širitvi in selitvi kmetij.

Selitev in širitev kmetij

Prostorsko utesnjenost kmetij je zaznati na območjih vseh kmetijsko-gozdarskih zavodov. Utesnjenost je vedno pogostejši pojav, saj kmetije proizvodno rastejo, sodobne tehnologije ter skrb za dobrobit živali pa pogosto narekujejo večje potrebe po prostoru. V prostoru se pogosteje pojavlja širitev kmetij kot pa selitev celotnih kmetij; teh je na celotnem območju Slovenije manj kot 10. Širitve in selitve so povezane z visokimi investicijami, problemi so pogosto tudi strukturne narave. Posebej v nekaterih krajinskih tipih sta razdrobljenost in razpršenost kmetijskih zemljišč še vedno močno prisotna. Sogovorniki so poudarili:

- Selitev kmetij pogosto omejujejo civilne iniciative, zato je treba v vseh smernicah jasno opredeliti namensko rabo zemljišč (smernice poselitve, smernice s področja varovanja kmet. zemljišč).
- Kmetijski tehnologi, strokovnjaki in kmetijski pospeševalci imajo pri pripravi občinskih prostorskih načrtov zanemarljivo vlogo ali pa niso pozvani k sodelovanju. Pri sprejetju oz. potrjevanju občinskih prostorskih aktov imajo glavno besedo občinski svetniki, torej predstavniki lokalne strankarske politike. Ta kmetijstvu marsikje ni naklonjena.

»Tako da pri OPN-jih praktično skoraj ne sodelujemo, ker nas ne zavezuje. Potem pa to sprejemanje OPN-jev; po občinah se vleče kot jara kača več let.«

»Kmetje nas kontaktirajo, takrat ko hočejo tehnološke rešitve. Zadnje čase vsi ne pridejo. Ker imate že raznorazne firme, na katere se obračajo. ... Tako da gre mimo nas kar nekaj teh gradenj.«

- Višina nadomestil za komunalno opremljenost se med občinami zelo razlikuje. Kjer so te visoke, kmetijska gospodarstva odvrčajo od investicij.

»Nekatere občine so oproščene komunalnega prispevka, nekatere pa imajo štirideset tisoč, to mi je jasno, da investitor ne razume. Kako lahko znanec ali prijatelj nima nič, on pa štirideset tisoč v skrajnem primeru. Ampak spet pravim, to je vse v okviru posameznih občin.«

- Postopki so zapleteni, dolgotrajni (pridobitev gradbenega dovoljenja) in dragi.

»Določene kmetije so zadosti močne in tiste, ki so utesnjene, imajo interes. Ampak na splošno bom pa rekel tako, da to potegne zraven ogromno nekih stroškov: komunikacije, ceste, elektriko, vodovod. In je za vse tako dislocirane kmetije v bistvu to velik strošek.«

- Civilne iniciative imajo veliko vlogo, tehnologi in specialisti majhno.

»Se nam je zgodilo, smo imeli nasprotovanje sosedov in četudi bi kmet podrobni prostorski načrt naredil in ga financiral, ga lahko občinski svetniki, ki niso iz kmetijstva, zavrnejo. In ne more si kmet čisto nič pomagati.«

- Pri postopkih je pogosto odločilen posameznik.
- Izvedba gradnje na območjih varovanja narave ali kulturne dediščine je otežena zaradi pridobivanja različnih soglasij ter zato dražja.

Pomožni kmetijski objekti

Pomožni kmetijski objekti so po mnenju intervjuvancev v glavnem povezani z:

- neustrezno lego, velikostjo, oblikovno neskladnostjo;

»Ali so ti recimo narejeno iz neustreznega gradbenega materiala, neustreznih dimenzij, neustreznih naklon, neustrezna je lega. Marsikje je kakšen umeščen v prostor tam, kjer mogoče ne bi pasal.«

- spreminjanjem svoje namembnosti;

»So tako delali, da je šel hlev na gradbeno dovoljenje, jamo je pa naredil kot pomožni objekt, ne vem, z enostavnim gradbenim dovoljenjem. Razlika je še v tem, da če bi imel pri gradbenem dovoljenju hlev in jame, bi komunalni prispevek obračunali za vse, če je pa posebej, mu pa za jame, za enostavne objekte ne vzamejo komunalnega prispevka in je to lahko tri tisoč evrov manj.«

»Imamo zakonodajo, ki natančno določa, kdo lahko gradi na kmetijskih zemljiščih. Če bi se dosledno izvajala, ne bi bilo težav in zlorab.«

- odsotnostjo registra pomožnih kmetijskih objektov, po katerem bi se lahko po nekaj letih z lahkoto preverjala njihova dejanska raba; če bi se ugotovilo nasprotno oz. da so bili »zlorabljeni«, bi se morali takšni objekti porušiti.

Nelegalna gradnja

V primerjavi s preteklim obdobjem se po mnenju vseh intervjuvancev stanje izboljšuje. Pri tem intervjuvanci ločijo, ali gre dejansko za kmetijski objekt in za kmetijske namene ali pa želijo investitorji s kmetijskim objektom zakriti drugačne namene gradnje.

»Jaz mislim, da kar se tiče teh objektov, resnih objektov, se pravi hlevov recimo, ni nelegalnih gradenj, ker v glavnem gredo vsi na razpis in morajo imeti vse papirje. Kakšne prizidke, to še mogoče kdo kaj naredi, ampak ni problem.«

Nelegalna gradnja se pojavlja zaradi visokih stroškov in dolgotrajnega pridobivanja dokumentacije.

»Tako kot včasih, ko je bila glavnina na črno grajena, vsak po svoje, se mi zdi da ni. Torej to se je popravilo, ampak kjer je pri občanarjih problem ali pri soglasodajalcih, pa ravno to še vedno naredijo. To naredijo, potem pa gredo v legalizacijo.«

Konflikti s prebivalci

Konflikti s prebivalci nastajajo običajno znotraj naselij, kjer se delež kmečkega prebivalstva zmanjšuje, stanovalcev je pa vedno več. Konflikti se pojavljajo predvsem zaradi smradu, hrupa ter poškodb na infrastrukturi (ceste, občestni objekti). Konflikti se razlikujejo tudi glede na kmetijsko usmerjenost: največ problemov je s prašičerejo, sledijo ostale živinorejske panoge, nato rastlinska pridelava.

»Tukaj pač, mi načeloma skušamo pomagati kmečkemu prebivalstvu in mi nekako njihove stvari skušamo zagovarjati. Dosti je pač treba tudi kakšnemu kmetu kaj povedati. Če nekaj ne naredi v redu, je treba povedati.«

»Nekdo, ki dobi gradbeno dovoljenje na podeželju, se že s tem zaveže, da je tu pravica do kmetovanja, da se uveljavlja, da tudi on to ve. To bi bilo fino, da v tem projektu izpostavite.«

»Tudi taki primeri so bili, da so policijo klicali. Sedaj preko leta ne, v jeseni je pa kdaj težava z umazanimi cestami, tukaj pa roko na srce, so kmetje tudi malo šlampasti. Ja. Bo treba računati v prihodnosti, da se poskrbi, da se postavi znake pa krtače gor pa tako.«

6.2 Izpostavljeni prostorski izzivi

V kvalitativni analizi intervjujev smo ugotovili, da so se pri vseh intervjuvancih pojavile temeljne skupne ugotovitve oz. konflikti, ki jih lahko strnemo v naslednjih točkah:

- Različen odnos lokalnih skupnosti do kmetijstva – nekatere občine, večinoma podeželske, so kmetijstvu bolj naklonjene, druge manj.
- Izdelovalec prostorskih načrtov naj zavezujoče sodeluje s stroko na terenu.
- Kmetijska dejavnost na podeželju nima vedno prednosti, še posebej ne tam, kjer podeželska naselja prevzemajo tudi nekmetijske funkcije – prihaja do napetosti med kmetijskimi pridelovalci in nekmetijskimi prebivalci ali pri umeščanju različnih rab (trgovski centri / kmetijska gospodarstva).

»Kmetija je primarna stvar na podeželju, ostalo je sekundarnega pomena in vsi zakonodajalci bi se morali to zavedati. Vse bi moralo biti temu podvrženo in potem ne bi bilo teh problemov, ki nastajajo, da se kmetije, ki se želijo širiti, ne morejo, ker lokalni sosedje temu nasprotujejo.«

- Občine imajo glede umeščanja različnih rab v prostor prevelike pristojnosti in se zato zgodijo, da spreminjajo rabo po svoje.

»Ko sem prišel v Celje, sem dobil občutek, kakor bi prišel v drugi svet. V državi z istimi predpisi vsaka upravna enota, vsak posameznik po svoje odloča. Tako da tu bi bila ena pomembna naloga, da se postopki poenotijo za celo državo, da ne more biti odvisno od občinskega uradnika, kot je to v mnogih primerih še danes.«

- Veliko občin je premajhnih za samostojno reševanje prostorske problematike.
- Občinske uprave se na kmetijstvo ne spoznajo, prav tako ne na gradnjo kmetijskih objektov.

»Stroka ja, recimo da smo to mi; ampak stroka ni obvezno vključena v OPN-je, če bi bila, bi bilo problemov kar nekaj manj. In da bi to generalno veljalo za celo Slovenijo, da bi bilo to zapisano, ker zdaj pač kjer hočejo, vključijo.«

- Občine se na kmetijske svetovalce obračajo za mnenja za vse pobude na kmetijskih zemljiščih, ne le tiste s strani kmetijskih gospodarstev, za kar so svetovalci zadolženi.

7 Izbor dobrih in slabih praks pri oblikovanju in umeščanju kmetijskih objektov v prostor

Preglednica 2: Izbrani primeri glede na obravnavano področje.

Področje: Reševanje prostorske utesnjenosti kmetij	
DOBRE PRAKSE	SLABE PRAKSE
<ul style="list-style-type: none"> • Širitev govedorejske kmetije (občina Miklavž na Dravskem polju) • Širitev govedorejske kmetije z dopolnilno dejavnostjo - sirarno (občina Idrija) • Širitev kokošje farne na robu vasi (občina Pivka) • Preseljena kmetija (občina Trebnje) • Širitev kmetije z gradnjo novega hleva (občina Slovenj Gradec) • Oljarna (občina Piran) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kmetija z dopolnilno dejavnostjo - proizvodnja električne energije in lesarstvo (občina Logatec) • Selitev kmetije na rob vasi in postavitve sončne elektrarne (občina Ivančna Gorica) • Utesnjena kmetija, ki se želi preseliti na novo lokacijo (občina Komenda)
Področje: Sončni paneli	
DOBRA PRAKSA	SLABA PRAKSA
<ul style="list-style-type: none"> • Sončni paneli na (pomožnih) kmetijskih objektih (občina Gornji Grad) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sončna elektrarna na travniku (občina Vipava)
Področje: Rastlinjaki	
DOBRI PRAKSI	SLABA PRAKSA
<ul style="list-style-type: none"> • Rastlinjak (občina Idrija) • Rastlinjaki (občina Vrhnika) 	<ul style="list-style-type: none"> • »Nekdanji« rastlinjak (občina Vrhnika)
Področje: Drugi pomožni kmetijsko-gozdarski objekti	
DOBRE PRAKSE	SLABE PRAKSE
<ul style="list-style-type: none"> • Staja za konje (občina Pivka) • Lopa za les (občina Gornji Grad) • Čebelnjak (občina Gornji Grad) • Nov pomožni kmetijski objekt – kozolec (občina Žužemberk) • Urejen toplar (občina Gornji Grad) 	<ul style="list-style-type: none"> • Staja za živino (občina Pivka) • »Kmečka« lopa, ki je namenjena bivanju (občina Komenda) • Objekt – skladišče na kmetijskih zemljiščih (občina Komenda) • Kozolec in lopa (občina Komenda)
Področje: Obnova objektov	
DOBRI PRAKSI	SLABI PRAKSI
<ul style="list-style-type: none"> • Eko-socialna kmetija (občina Šalovci) • Prenovljena kašča (občina Gornji Grad) 	<ul style="list-style-type: none"> • Propadajoča kmečka hiša (občina Gornji Grad) • Propadajoča kmečka hiša (občina Gornji Grad)

Reševanje prostorske utesnjenosti kmetij

DOBRA PRAKSA

Ime: Širitev govedorejske kmetije

Občina: Miklavž na Dravskem polju

- Opis:**
- Mladi prevzemniki na kmetiji so se odločili za tehnološko posodobitev reje krav mlekaric. Posodobitev je zajemala gradnjo novega hleva in vseh spremljajočih objektov potrebnih pri reji živali.
 - S novogradnjami se je kmetija širila na lastna kmetijska zemljišča na robu naselja.
 - Kmetija se je pri umeščanju novih objektov srečevala s klasičnimi problemi: visok strošek komunalnega prispevka, dolgotrajnost postopkov in pridobivanja različnih soglasij.
 - Sodelovanje s Kmetijsko gozdarskim zavodom pri nasvetih je bilo vzorno, zahtevnejša je bila komunikacija z občino.
 - Kmetija je v naselju, ki ga ne moremo več opredeliti kot agrarno, vendar konfliktov z ostalimi prebivalci ni zaznati.

(www.googlemap.com)

(Andreja Borec)

(Andreja Borec)

(Andreja Borec)

DOBRA PRAKSA

Ime: Širitev govedorejske kmetije z dopolnilno dejavnostjo (sirarno)

Občina: Idrija

- Opis:**
- Nov objekt je postavljen med obstoječo stanovanjsko hišo in cesto, ki ob kozolcu vodi do sosednje kmetije. V pritličju nove stavbe je urejena dopolnilna dejavnost – mlekarna in sirarna ter trgovina z izdelki. V nadstropju so stanovanjski prostori. Stavba je zelo dobro oblikovana - upošteva arhitekturno tipiko in uporabo lokalnih materialov (nebarvan les, svetla fasada) in umeščena med obstoječe stavbe, ne izstopa z videzom.
 - Na kmetiji so bili v zadnjih letih zgrajeni še ena stanovanjska hiša, ki je prav tako primerno oblikovana, a je nekoliko preveč oddaljena od domačije in nov sodoben hlev, nizek in s položno streho, ki je umeščen v najnižjem delu dvorišča, ob ostalih objektih (vizualno izstopa, kar bi bilo mogoče izboljšati z zasaditvijo sadnih dreves med hlevom in novo stanovanjsko hišo).

(www.geopedia.si)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

DOBRA PRAKSA

Ime: Širitev kokošje farme na robu vasi

Občina: Pivka

- Kmetija leži na robu manjše strnjene vasi, objekti farme so oddaljeni okoli 50 metrov.
 - Lokacija je primerna, hlevi so stisnjeni pod manjšo vzpetino.
 - Stavbe so urejene, izstopa svetla barva strehe in sten novega objekta in stanovanjski objekt (tipska dvonadstropna hiša z balkoni).
- Opis:**
- Pred farmo, z vaše strani, bi bilo mogoče urediti sadovnjak, ki bi nekoliko zakril objekte in hkrati povečal protivetrno zaščito.
 - Lastnik pove, da so v konfliktih z občino in sosedi, da pa ni pravih razlogov. Farma je nemoteča, ni vidna z vasi, v bližini ni zaznati smradu. Kokošje farme v oklici Pivke so pogoste, res pa so (večje farme) locirane v odprti krajini in oddaljene od naselij.

(www.googlemap.com)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

DOBRA PRAKSA

Ime: Preseljena kmetija

Občina: Trebnje

- Opis:**
- Največja kmetija v naselju se je iz središča preselila na nepozidano lokacijo izven naselja.
 - Kmetija ima mladega prevzemnika.
 - Če so želeli preseliti kmetijo, so morali preseliti tudi stanovanjski objekt, saj je bilo za vse izdano enotno gradbeno dovoljenje, pri čemer pa niso imeli večjih težav.
 - Hkratna selitev družine v nov objekt izven naselja ima tudi negativno plat, saj imajo otroci daljšo pot do šole.

(www.googlemap.com)

(Primož Pipan)

(Primož Pipan)

DOBRA PRAKSA

Ime: Širitev kmetije z gradnjo novega hleva

Občina: Slovenj Gradec

- Opis:**
- Obravnavana kmetija je zaščiten kmetija, usmerjena v rejo krav molznic.
 - Zaradi prostorske stiske v hlevu, same tehnologije ter ogromno ročnega dela za oskrbo živali je bil obstoječi hlev neprimeren.
 - Rešitev v gradnji novega hleva, lagune za gnojevko, gnojišča ter koritaste silose. Z novogradnjami se je kmetija širila na lastna kmetijska zemljišča v sklopu kmetijskega gospodarstva.
 - Spremembe namenske rabe kmetijskega zemljišča dosežena z občinskim podrobnim prostorskim načrtom (OPPN) brez zapletov in dolgotrajnih postopkov.
 - Novi hlev je zgrajen na robu naselja z urejenimi dovoznimi potmi.

(www.googlemap.com)

(Bojan Kogal)

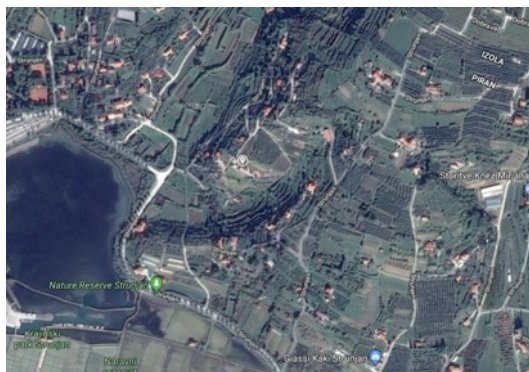
(Bojan Kogal)

DOBRA PRAKSA

Ime : Oljarna

Občina: Piran

- Opis:**
- Kmetija je dvignjena na pobočju nad Strunjanskim zalivom. Vsi objekti (stanovanjska hiša, pomožni objekti, oljarna) so strnjeni na eni lokaciji in obdani s kmetijskimi površinami: vinogradi in nasadi sadnega drevja (kaki).
 - Objekti so primernih velikosti, vizualno nevpadljivi, urejeni, primeren je tudi izbor materialov (bela fasada, opečnata streha, naravni kamen, les), z izjemo strehe novega objekta, ki je pločevinasta.

(www.googlemap.com)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

SLABA PRAKSA

Ime: Kmetija z dopolnilno dejavnostjo (proizvodnja električne energije in lesarstvo)

Občina: Logatec

- Opis:**
- Lega kmetije tik ob zelo prometnem krožišču, prostorska omejenost s cestama na dveh straneh.
 - Neurejen videz dela kmetije, neobičajni objekti (polkrožna stavba/rampa; brez fasade; industrijski objekt v pastelnih barvah, okna, nizek naklon strehe), shranjevanje drv ob objektu.
 - Fotovoltaični paneli na strehi.
 - Primer različnih neustreznih gradbenih in oblikovnih rešitev na enem mestu.

(www.googlemap.com)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

SLABA PRAKSA

Ime: Selitev kmetije na rob vasi in postavitve sončne elektrarne

Občina: Ivančna Gorica

- Opis:**
- Kmetija se je zaradi prevelike utesnjenosti stare stavbe preselila na rob vasi.
 - Z ureditvijo in razporeditvijo novih objektov se ponovno soočajo z utesnjenostjo oz. se bodo v kratkem.
 - Značilen primer velikih posegov zaradi državnih spodbud (za gradnjo sončnih elektrarn), ki pa dolgoročno niso v korist kmetu. Posledica je nedokončan in slabo funkcionalen poseg zaradi spremembe pogojev za sončne elektrarne.
 - **DOBRA PRAKSA:** Zanimiv primer multifunkcionalnosti – zimska uporaba plastenjaka za ekološko rejo kokoši, ki se v sezoni pasejo na pašniku.
 - **DOBRA PRAKSA:** Kmetija ima prodajo izdelkov na domu – domiselna ureditev pred vhodom.

(www.geopedia.si)

(Ina Šuklje Erjavec)

(Ina Šuklje Erjavec)

(Ina Šuklje Erjavec)

SLABA PRAKSA

Ime: Utesnjena kmetija, ki se želi preseliti na novo lokacijo

Občina: Komenda

- Opis:**
- Kmetija je prostorsko izjemno utesnjena in je vložila pobudi za selitev na novo lokacijo, ki pa še ni razrešena zaradi težav s pridobivanjem soglasij ter pobud civilne iniciative, ki nasprotuje širitvi ter selitvi kmetije zaradi slabih preteklih izkušenj.
 - Kmetija se razvija, potrebe po prostoru se večajo (širitev dela kmetije na druge lokacije).
 - Konflikti s prebivalci zaradi prometa, smradu, hrupa ter umazanega cestišča.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

Sončni paneli

DOBRA PRAKSA

Ime: Sončni paneli na (pomožnih) kmetijskih objektih

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Pogosto v goratih, hribovitih in gričevnatih območjih.
 - Pridobivanje energije iz obnovljivih virov.
 - Velike enolične površine, a paneli nameščeni na (pomožnih) objektih kot dodatna funkcija objekta.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Sončna elektrarna na travniku

Občina: Vipava

- Opis:**
- Sončna elektrarna nameščena neporedno na kmetijskem zemljišču (pašniku) solarni paneli nameščeni v ovinku ceste, nad kmetijsko površino/travnikom.
 - Elektrarna sicer ne moti videza jedra naselja, je pa vidno izpostavljena v nadaljevanju poti skozi naselje.

(www.googlemap.com)

(Damjana Gantar)

Rastlinjaki

DOBRA PRAKSA

Ime: Rastlinjak

Občina: Idrija

- Opis:**
- Rastlinjaki primerne dimenzije, saj visno ne izstopajo.
 - Dopolnilna dejavnost gojenja sadik za lastne potrebe in za prodajo.
 - Ustrezno umeščeni glede na reliefne značilnosti in zato manj opazni.

(www.geopedia.si)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

DOBRA PRAKSA

Ime: Rastlinjaki

Občina: Vrhnika

- Opis:**
- Rastlinjaki v ravninskem svetu - ob cesti in na robu naselja.
 - Kompleks več manjših oz. srednje velikih rastlinjakov, ki se izmenjujejo / dopolnjujejo s proizvodnjo na kmetijskih zemljiščih.

(www.geopedia.si)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

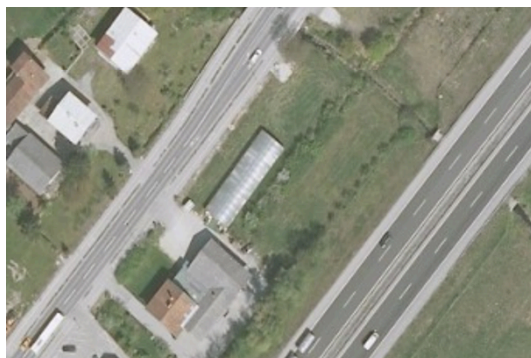
SLABA PRAKSA

Ime: »Nekdanji« rastlinjak

Občina: Vrhnika

Opis:

- Nekdanji rastlinjak, ki ni več namenjen kmetijski dejavnosti, ampak parkiranju avtomobilov trgovca za zaščito pred točo.

(www.googlemap.com)

(Damjana Gantar)

(Damjana Gantar)

Drugi pomožni kmetijsko-gozdarski objekti

DOBRA PRAKSA

Ime: Staja za konje

Občina: Pivka

Opis:

- Objekt je primernih dimenzij, materialov in se lepo vklaplja v prostor.
- Umeščen je v odprti krajini, relativno blizu stanovanjskih stavb.

(www.geopedia.si)

(Damjana Gantar)

DOBRA PRAKSA

Ime: Lopa za les

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Objekt je enostaven in se oblikovno sklada z okoliškimi objekti.
 - Ni prevelikih dimenzij, zato vidno ne izstopa.
 - Večja urejenost okolice, skladiščen material je zaščiten pred vremenskimi razmerami.

(www.geopedia.si)

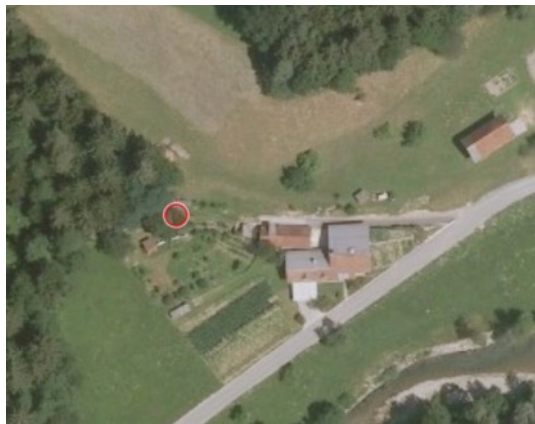
(Nika Razpotnik Viskovič)

DOBRA PRAKSA

Ime: Čebelnjak

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Vizualno nevpadljiv in vzdrževan objekt.
 - Primerno umeščen pomožni objekt.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

DOBRA PRAKSA

Ime: Nov pomožni kmetijski objekt – kozolec

Občina: Žužemberk

- Opis:**
- Nov kozolec obnovljen v tradicionalnem slogu, ki je še vedno namenjen primarni kmetijski dejavnosti.
 - Dober primer varovanja kulturne dediščine.

(www.googlemap.com)

(Primož Pipan)

(Primož Pipan)

DOBRA PRAKSA

Ime: Urejen toplar

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Obnovljen in urejen toplar.
 - Dobro izkoriščen prostor, urejenost objekta in okolice.
 - Skladiščenje lesa in prostor za mehanizacijo.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Staja za živino

Občina: Pivka

- Opis:**
- Objekt stoji ob cesti, je razpadajoč in neurejen, enako okolica.
 - Material je deloma ustrezen, a dotrajan (nepobarvan les, lesene plošče), deloma neustrezen (strešna lepenka, salonitne plošče).
 - Konflikti z varstvom kulturne dediščine, območjem NATURA2000, vodnimi viri, območji zaščite in reševanja.

(www.geopedia.si)

(Damjana Gantar)

SLABA PRAKSA

Ime: »Kmečka« lopa, ki je namenjena bivanju

Občina: Komenda

- Opis:**
- Pomožni kmetijski objekt, nekoč lopa za shranjevanje orodja, je postal bivanjski objekt.
 - Nelegalna sprememba namembnosti.
 - Urejenost dostopa do objekta za osebni avtomobil, zemljišče okoli objekta je ograjeno, prost prehod mimo ni mogoč.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Objekt – skladišče na kmetijskih zemljiščih

Občina: Komenda

- Opis:**
- Zidan objekt / skladišče na kmetijskih zemljiščih je vidno zelo izpostavljen.
 - Zunanost objekta je svetle barve (vključno s streho), kar vidno izpostavljenost še poveča.
 - Okolica objekta je neurejena.
 - Namenjen ne le kmetijski rabi, ampak tudi shranjevanju gradbenih strojev.
 - Posledica pomanjkanja prostora na kmetiji.
 - Bližina rekreativnih poti, kar povečuje konflikte s prebivalci.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

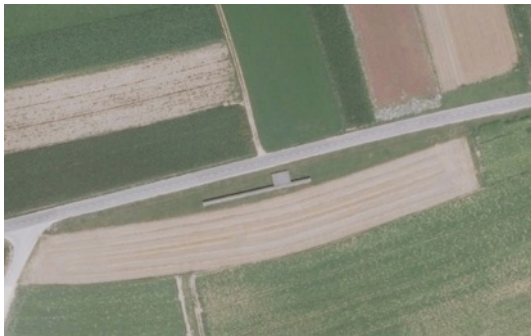
(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Kozolec in lopa

Občina: Komenda

- Opis:**
- Kozolec in lopa, slednja je izdelana iz neustreznih, »nevarnih« materialov – salonitne plošče.
 - Neestetski videz, tik ob prometni regionalni cesti.
 - Kozolec se uporablja tudi za namene oglaševanja, kar še poveča njegovo vidno izpostavljenost.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

Obnova objektov

DOBRA PRAKSA

Ime: Eko-socialna kmetija

Občina: Šalovci

- Opis:**
- Kmetijsko podjetje, ki se ukvarja z ekološkim kmetijstvom, povprečno zaposluje približno 50 težko zaposljivih ljudi iz najbolj ranljivih skupin. Danes obdelujejo več kot dvajset hektarov polj in pridelujejo predvsem tradicionalne prekmurske poljščine.
 - Eko-socialna kmetija se je začela razvijati s pomočjo projektov in ob podpori občine Šalovci – kmetija je bila last občine in je tako kot mnoge druge domačije v tem obmejnem pasu propadala. Danes pod imenom Korenika delujejo že tri kmetije na robu vasi Šalovci.
 - V tem primeru gre za širitev kmetije, vendar ne na nova zemljišča in z novimi kmetijskimi objekti, temveč z aktivacijo (odkupom) opuščenih kmetijskih objektov v okolici.

(www.googlemap.com)

(Andreja Borec)

(Andreja Borec)

DOBRA PRAKSA

Ime: Prenovljena kašča

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Kašča obnovljena v originalnem stilu, vključno s streho iz skodel.
 - Še vedno uporabna za skladiščenje.
 - Primer dobre prakse – ne le lastnik, tudi sokrajani kaščo poznajo in so na njo ponosni.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Propadajoča kmečka hiša

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Propadajoča kmečka hiša sredi naselja, na izpostavljenem mestu (v križišču).
 - V primeru nadaljnega propadanja nevarnost za okolico.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

SLABA PRAKSA

Ime: Propadajoča kmetija

Občina: Gornji Grad

- Opis:**
- Zapuščena in propadajoča kmetija.
 - Neizkoriščen prostor.
 - Dostop omejen in odmaknjen od glavne prometnice, zato ni nevarno za okolico.

(www.geopedia.si)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

(Nika Razpotnik Viskovič)

8 Usmeritve in priporočila za umeščanje ter oblikovanje kmetijskih objektov v slovenskem prostoru

Usmeritve in priporočila za umeščanje ter oblikovanje kmetijskih objektov v slovenskem prostoru so eden izmed ključnih rezultatov Ciljnega raziskovalnega projekta Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov.

Usmeritve upoštevajo vidike:

- zagotavljanja racionalne rabe prostora, ob zavedanju, da je prostor omejena dobrina;
- ohranjanja in ustvarjanja prepoznavnosti in kakovosti krajine;
- ohranjanja identitete in prepoznavnih značilnosti območij;
- ohranjanja narave, varovanja kulturne in naravne dediščine, trajnega varovanja kmetijskih zemljišč in drugih kakovosti prostora;
- zagotavljanja kakovostnih življenjskih razmer in zdravega življenjskega okolja, vključno s kakovostjo bivanja in nemotenega delovanja na kmetiji.

Rezultati temeljijo na analizi slovenske zakonodaje in dokumentov, smernic in uveljavljenih prostorskih praks doma in v tujini, na anketni raziskavi, ki je vključevala slovenske občine in izbrana zavarovana območja, poglobljenih intervjujih s kmetijskimi svetovalci-strokovnjaki kmetijsko-gozdarskih zavodov Slovenije, rezultatih fokusne skupine kmetijskih strokovnjakov na Kmetijsko-gozdarski zbornici Slovenije ter ugotovitvah medsektorske delavnice.

Usmeritve in priporočila bodo lahko uporabna kot strokovna podlaga za načrtovanje, umeščanje in oblikovanje kmetijskih stavb, s ciljem zagotavljanja učinkovitega izvajanja kmetijske dejavnosti, ohranjanja privlačne in prepoznavne podeželske krajine, izboljšanja kakovosti življenja v podeželskih naseljih ter izboljšanja bivalne kakovosti na kmetijah. Doseganje teh ciljev upošteva tudi uvajanje sodobnih kmetijskih tehnologij in je v skladu z razvojno strategijo kmetijstva (Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020) ter prenovljenim zakonom s področja prostorskega načrtovanja (ZUreP-2, 2017).

Ne glede na to, da si uporabniki želijo čim bolj natančnih smernic, ki bi opredeljevale izhodišča za umeščanje in oblikovanje kmetijskih objektov za vsako krajinsko regijo in arhitekturni tip, pri pripravi tako detajlnih smernic kmalu trčimo na omejitve. Veliko število krajinskih regij in arhitekturnih regij in krajin, njihovo delno neujemanje ter tudi posebnosti znotraj posameznih območij bi pomenilo, da morajo biti smernice prilagojene dobesedno vsaki posamezni vasi. Poleg tega je umestitev in oblikovanje kmetijskih objektov odvisna tudi od tipa kmetijske panoge oziroma od vrste kmetijsko-gospodarskega objekta (umestitev hleva za živino, kozolca ali pa na primer oljarne). Obseg takšnega dokumenta presega zmožnosti znotraj projekta, zato smo v besedilo splošnih izhodišč vključili opozorila na upoštevanje regionalne in arhitekturne tipike ter prilagoditve glede na tip objektov in vrsto dejavnosti.

Predstavljena izhodišča in usmeritve lahko služijo kot podlaga za izdelavo podrobnejših arhitekturnih vodnikov, tudi v sklopu priprave urbanističnih ali krajinskih zasnov ter podrobnejših dokumentov, kot so prostorski izvedbeni pogoji za posamezne enote urejanja prostora v okviru občinskih prostorskih aktov. Predlogi ne posegajo na področje lastniških razmerij, prav tako ne na iskanje najustreznejših zemljiških parcel za umeščanje kmetijskih objektov v okviru kmetijskega gospodarstva ali iz zemljiškega fonda, s katerim upravlja Sklad kmetijskih zemljišč Republike Slovenije, saj le-to zahteva individualno obravnavo.

Usmeritve in priporočila za umeščanje ter oblikovanje kmetijskih objektov v slovenskem prostoru so zbrane v Prilogi 1: KMETIJSKI OBJEKTI IN PROSTOR.

9 Diseminacijske aktivnosti

9.1 Medsektorska delavnica

12. 10. 2017 je v Ljubljani v Dvorani Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU potekala medsektorska delavnica z naslovom Umeščanje kmetijskih objektov v krajino.

Njen namen je bila predstavitev dosedanjih projektnih rezultatov dopoljenih z utrinki s terenskega dela ter soočenje različnih sektorskih pogledov s strani pristojnih ministrstev, občin, upravljavcev zavarovanih območij in kmetijsko-gozdarskih zavodov na problematiko prostorske utesnjenosti kmetij ter umeščanja pomožnih kmetijskih objektov v prostor. Z vključenostjo različnih deležnikov in strok smo želeli oblikovati in usklajevati usmeritve in priporočila za oblikovanje in umeščanje (pomožnih) kmetijskih objektov v krajino.

Ob organizatorjih delavnice - Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije, Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU so bili prisotni še udeleženci z Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstva za okolje in prostor, Ministrstva za kulturo, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije – OE Kranj, občin Slovenske Konjice, Ljubljana in Tolmin, Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani ter Triglavskega narodnega parka. Skupno se je delavnice udeležilo 28 udeležencev.

Po uvodnem pozdravu udeležencev in kratki predstavitvi ciljnega raziskovalnega projekta so organizatorji predstavili dosedanje rezultate na projektu. Nika Razpotnik Visković je predstavila *rezultate spletne ankete za slovenske občine*, Damjana Gantar je predstavila *rezultate vprašalnika za zavarovana območja v Sloveniji*, Marjan Janžekovič je predstavil *rezultate intervjujev s strokovnjaki z vseh Kmetijsko gozdarskih zavodov v Sloveniji in rezultate skupne diskusije na Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije*. Ina Šuklje Erjavec je predstavila *Utrinke s terena: Cerčno, Idrija, Logatec, Gornji Grad, Slovenj Gradec, Ivančna Gorica, Trebnje, Komenda, Ljubljansko barje*.

Po odmoru so se udeleženci razdelili v dve skupini glede na dva vsebinska sklopa:

- Prostorsko utesnjene kmetije;
- Umeščanje pomožnih kmetijskih objektov v prostor.

V sklopu **Prostorsko utesnjene kmetije** so udeleženci najprej spregovorili o možnostih širitve in/ali selitve utesnjenih kmetij. Izpostavljeno je bilo sledeče:

- Širitev kmetij na obstoječi lokaciji in nadgradnja starejših kmetijskih objektov zaradi novih tehnologij, ki zahtevajo infrastrukturne spremembe največkrat ni možna.
- Sprememba Zakona o kmetijskih zemljiščih omogoča sorazmerno hitro reševanja prostorske utesnjenosti kmetij s pripravo in sprejemom OPPN-jev. Kmetje se kljub visokemu strošku poslužujejo tega mehanizma, saj na rešitev njihove prostorske utesnjenosti ne morejo čakati več let. Z občino se predhodno dogovorijo o selitvi kmetije na novo lokacijo, največkrat izven naselja. Vendar omenjena možnost ne prispeva k preprečevanju razpršene poselitve -prav nasprotno, ne rešuje težav, povezanih z lastništvom in razdrobljeno posestno strukturo, saj bi vsak kmetijo rad selil in gradil na svojih zemljiščih. Znotraj občine tako prihaja do novih prostorskih

konfliktov. V izogib temu lahko veliko prispevata strokovnjak iz kmetijsko-svetovalne službe in urbanist, ki bi znal predlog, usklajen z OPN-jem umestiti na širši ravni.

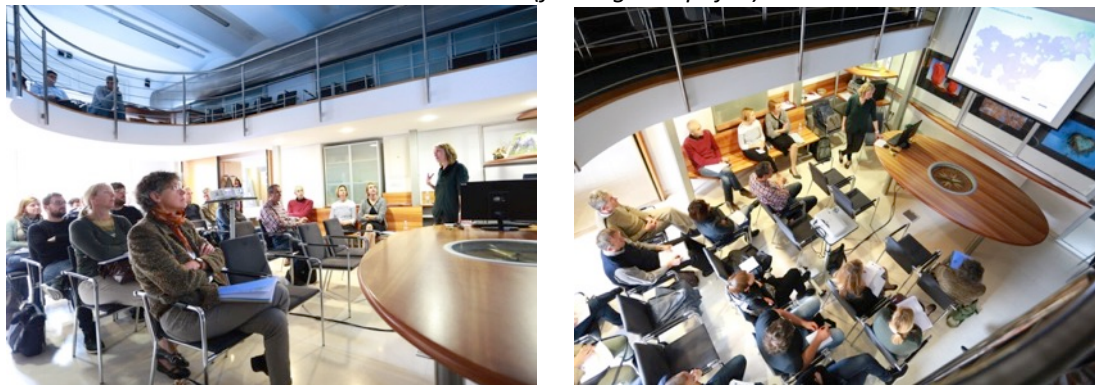
- Zamenjava zemljišč v sodelovanju s Skladom kmetijskih zemljišč bi lahko imela pomembno vlogo pri ohranjanju prostora in preprečevanju razpršene poselitve. V primeru menjave zemljišč bi se rešitve lahko iskale na robovih obstoječih naselij. Razpršena gradnja je po vseh strokovnih študijah razglašena za eno največjih groženj trajnostnemu razvoju prostora in stanje v Sloveniji je že dramatična (npr. cestna in kanalizacijska infrastruktura).
- Z reševanjem prostorske utesnjenosti kmetij prek OPPN-jev niso zadovoljni predstavniki MOP-a in MK-a, ki menijo, da je prostorsko problematiko, kamor spada tudi selitev kmetij, treba celostno in sistemsko reševati, podobno kot se na regionalni ali celo na nacionalni ravni rešujejo gospodarske cone. Avgusta 2017 je vlada sprejela dokument Arhitekturna politika, ki se zavzema za celostni postopek pri načrtovanju v prostoru in usklajevanju različnih interesov. Potrebovali pa bi organ, mogoče tudi na vladni ravni, ki bi poskrbel in omogočil dialog in usklajevanje različnih sektorjev.
- Razvoj večjih kmetijskih gospodarstev bi moralo reševati Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Poleg tega se bo treba na državni ravni odločiti, ali se podpira večja kmetijska gospodarstva, ki prispevajo k samooskrbnosti, kar je cilj države. Če da, kje bodo območja, ki bodo omogočala tovrsten razvoj? V prostoru je še vrsta drugih dejavnosti kot so varstvo naravne in kulturne dediščine, varstvo krajine in identitete naroda, varovanje habitatov in zveri, zavarovana območja, ki jih želimo ohranjati in izvajati. Na državni ravni potrebujemo načrt, katere dejavnosti se bodo kje izvajale.
- Kmetijske svetovalne službe bi lahko kmete usmerile v druge dejavnosti, ki bi jim namesto širitve omogočile prestrukturiranje.
- Na težave s širitvijo in selitvijo kmetij močno vplivajo naravne danosti in bližina urbanih središč. Na nacionalni ravni se bo treba odločiti, katere panoge izvajati v ravninskih predelih, katere pa v hribovitem svetu; kaj spodbujati v bližini urbanih središč, kjer vrednost zemljišča lahko presega vrednost investicije, in kaj spodbujati v bolj odročnih krajih.
- Dodatna težava širitve in selitve kmetij je v arhitekturnem umeščanju novih objektov, ki zaradi tehnologij ne sledijo tradicionalnim vzorcem in objektom. Stanje lahko dodatno poslabša umeščanje tipskih objektov, ki niso prilagojeni lokalnemu kontekstu. Nova gradbena zakonodaja ne bi smela dopuščati tipskih rešitev. Lokacijske odločitve bi bilo treba sprejemati na terenu.
- Udeleženci vidijo nekaj manevrskega prostora v arhitekturnih smernicah umeščanja in oblikovanja novih kmetijskih objektov v prostor.
- Predstavniki Ministrstva za okolje in prostor upajo, da bo k reševanju problematike prispeval nov zakon o urejanju prostora, ki stremi k ohranjanju urbanih območij, možnost širitve posamičnih kmetij pa bo podrobneje opredeljena v prenovljenem državnem prostorskem redu.

V vzporedni skupini se je odvijala **razprava o umeščanju pomožnih kmetijskih objektov v prostor**. Glavni poudarki so bili:

- Pomožne objekte je treba umeščati tako, da se ohranja krajinska zasnova in identiteta. Tu imajo ključno vlogo prostorski načrtovalci.

- Izvoren problem je v sprenevedanju, čigava pristojnost je urejanja prostora. Trenutno je pristojnost v precejšni meri naložena občinam, ki same dokaj subjektivno spreminjajo rabo, saj so splošne smernice preohlapne. Ohlapna je tudi lokacijska informacija za enostavne objekte saj jo investitor lahko tolmači po svoje. Za občine je to veliko breme. Želijo si splošnih usmeritev za umeščanje pomožnih objektov s slikovnim gradivom, ki bodo prilagojeni krajinskim tipom in bodo ohranjali identiteto prostora. Stroka mora poleg oblike svetovati tudi materiale, umeščanje in ozelenitve. Smernice manjkajo tudi na državni ravni. Občine si najbolj želijo nekakšnega kataloga objektov in navodil, kako se jih umešča, vendar same za pripravo nimajo niti finančnih, niti človeških virov.
- Občine si želijo videti primere dobrih praks in rešitev, vendar se pri tem odpira vprašanje, kaj je dobra praksa, zakaj in za koga, saj se na problematiko gleda iz različnih zornih kotov (kmetje, načrtovalci, upravljavci zavarovanih območij in varstva kulturne dediščine, ...). V bolj občutljivih primerih je potrebno medsektorsko sodelovanje, sicer pa je treba dileme rešiti s pripravo prostorskih aktov. Sprejemanje kompromisov je nujno, vendar se je treba zavedati, kdaj in zakaj.
- Poseben primer in trend med pomožnimi kmetijskimi objekti so tipski šotori, ki se jih kmetje poslužujejo zaradi prihranka časa.
- Kmetijske razpise bi bilo treba usmerjati tako, da se jasno določi namen razpisa, ki mora biti skladen s prostorskim načrtom.
- Občina bi morala ustanoviti inšpekcijo za kontrolo aktov, ki jih sprejme občina. Težava je v pomanjkanju ustreznega nadzora, še posebej nadzora na kmetijskih zemljiščih, saj je veliko takšnih pomožnih kmetijskih objektov, ki so bili sprva kmetijski, danes pa so v njih garaže, prostori za druge dejavnosti, vikendi ipd. Vzporedno s tem bi bilo treba preveriti še, kdo so lastniki pomožnih kmetijskih objektov, kje stanujejo ter kmetujejo.
- V prihodnje bo treba več pozornosti nameniti izobraževanju in ozaveščanju ljudi in medijov, kaj spada v določen prostor.
- Zaželeno je večsektorsko svetovanje na ravni svetovalnih služb.
- Inštitut občinskega urbanista bi lahko bil točka srečanja za medsektorsko sodelovanje.
- Podjetja, ki izdelujejo OPN-je, imajo zelo velik vpliv na občinske uprave in župane - v dobrem in slabem.
- Določitev trajno varovanih kmetijskih zemljišč lahko pozitivno vpliva na obravnavano problematiko.
- Kmetijstvo ne sodi v »kmetijske cone«, saj je za Slovenijo značilna »mešana raba prostora«, katerega del je tudi kmetijstvo.
- Umeščanje kmetijstva in kmetijskih objektov v prostor ne smemo enačiti z razpršeno poselitvijo.
- Zakon o kmetijskih zemljiščih zapoveduje, da mora kmet zemljišča obdelovati kot dober gospodar, vendar pa inšpekcija ni aktivna. Nimamo nadzora, ker zakonodaje ne izvajamo.
- Sprememba namembnosti objektov je politično in ne strokovno vprašanje. Politika bi morala bolj upoštevati stroko.

Slika 18: Udeleženci medsektorske delavnice (foto: Igor Lapajne).

9.2 Zaključni posvet

5. 3. 2018 je v Hočah na Fakulteti za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, potekal zaključni posvet Ciljnega raziskovalnega projekta Umeščanje kmetijskih objektov v krajino in reševanje prostorskih konfliktov.

Poleg organizatorjev; Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, Urbanističnega inštituta Republike Slovenije, Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, so bili prisotni še udeleženci z Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstva za okolje in prostor, Ministrstva za kulturo, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (osrednja enota, OE Kranj in OE Piran), občin Slovenske Konjice, Miren-Kostanjevica, Šempeter-Vrtojba, Kranj, Sevnica, Bohinj, Maribor, Ljutomer, Zreče, Puconci, Odranci, Ljubljana, Kozjanskega parka, Krajinskega parka Goričko, podjetja ZEU, podjetja BOSON ter študenti Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru. Vseh udeležencev posveta je bilo okoli 70.

Po uvodnem nagovoru dekana dr. Branka Krambergerja in predstavitvi projekta je Marjan Janžekovič predstavil *splošna priporočila za učinkovitejše reševanje prostorskih konfliktov (za odločevalce)*, Damjana Gantar je predstavila *izhodišča in usmeritve za oblikovanje in umeščanje kmetijskih objektov v krajino*, Nika Razpotnik Viskovič pa je predstavila *predlog dopolnitev splošnih smernic državnih nosilcev urejanja prostora*.

Sledila je razprava. Nekateri poudarki so bili že omenjeni na Medsektorski delavnici jeseni 2017, nekateri so bili izraženi na novo:

- Ponovila se je misel, da je načrtovanje za umeščanje kmetijstva v prostor treba prenesti vsaj na regionalno, če ne na državno raven, saj bo konflikt med poselitvijo in kmetijsko rabo prisoten tudi v prihodnje. Prostor si delijo vsi in mora zadostiti različnim (kmetijskim in nekmetijskim) potrebam.
- Ponovno je bil izražen pomislek o tem, ali res vsi pomožni kmetijski objekti služijo kmetijski dejavnosti in, ali res služijo kmetom v neposredni okolici. Da ne gre nemara za »kmetije na daljavo«, ko nekdo s statusom kmeta z Goričkega kupi kmetijsko zemljišče na območju slovenskih obalnih občin za postavitev pomožnega kmetijskega objekta, ki pa je v resnici vikend. Trenutno ni možno preprečiti prodaje kmetijskih

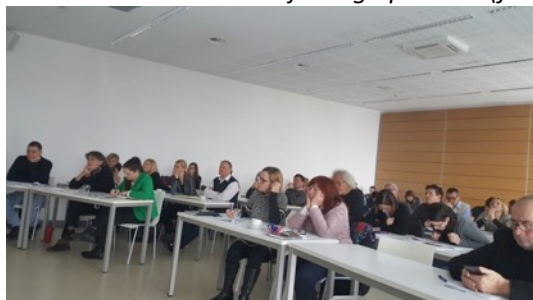
zemljišč prebivalcem iz drugih krajev, ki si v nadaljevanju na teh zemljiščih urejajo počitniška bivališča.

- Podobno pereča je tudi dilema, kaj storiti, ko nekdo na zavarovanem območju, kot je na primer Bohinj v Triglavskem narodnem parku, neha kmetovati, cena objekta pa je za drugega domačega kmeta previsoka. Navadno to kupijo nedomačini za druge namene kot so vikend, apartmajski objekt za oddajo ipd. in se hitro lahko pojavijo prostorski konflikti.
- Opaziti je, da so po različnih občinah različne prakse glede tega, kaj je še dopustno. Objekte, ki so še dopustni na kmetijskih zemljiščih, bi bilo treba na državni ravni bolj jasno opredeliti, jasno določiti upravičence za takšne objekte in vzpostaviti nadzor nad tem. Prostorsko umeščanje kmetijskih pomožnih objektov bo treba reševati s kmetijsko stroko, ki pozna potrebe sodobnega kmetijstva in lokalni kontekst. Za skladno umeščanje v posamezen krajinski tip bi bilo treba najti finančni mehanizem, preko katerega si bo kmet lahko privoščil strokovno arhitekturno pomoč. Dober zgled je lahko praksa iz sosednje Avstrije, kjer arhitekt/projektant plačan s strani države, hodi od kmeta do kmeta in v praksi rešuje posamezne konflikte.
- Uporabo rastlinjakov v kmetijske namene velja ohraniti, saj so dejansko začasni objekti, ki se jih lahko odstrani, na njihovi lokaciji pa se ohranja rodovitno kmetijsko zemljišče. Tudi Krajinski park Goričko se je poslužil te prakse, saj s tem dobijo najcenejši prostor za spravilo bal sena iz zavarovanih travnikov.
- KGZS pri umeščanju kmetijskih objektov v prostor daje le mnenje, nima pa večjih pristojnosti in pooblastil, kot jih ima na primer Zavod za gozdove na področju upravljanje z gozdom. Če bi dobili tovrstne pristojnosti, bi se morali KGZ-ji kadrovsko okrepiti in izobraziti svoje svetovalce za prostorsko načrtovanje, saj trenutno nimajo na voljo dovolj strokovnega kadra.
- Občine potrebujejo priporočila glede novih rab kmetijskih objektov, ki za kmetijstvo niso več uporabna (npr. pokončni silosi, premajhni hlevi ipd.).

Med razpravo so se odprla tudi naslednja vprašanja:

- Kaj se zgodi oz. kako ravnati v primeru, ko se večja kmetija preseli, čez nekaj let pa se ob menjavi generacije kmetovanje opusti in na njenem mestu nastane mehanična delavnica?
- V Sloveniji se v sklopu Skupne kmetijske politike uveljavljajo večje kmetije, vendar pa je za slovensko kmetijsko krajino značilna mozaičnost in razdrobljenost. V zvezi s tem so se udeleženci vprašali, če so strategije, ki jih Slovenija prevzema od EU sploh primerne in prijazne do slovenskih krajin?

Slika 19: Udeleženci zaključnega posveta (foto: Damjana Gantar).

9.3 Objave znanstvenih člankov

Razpotnik Visković, N., Pipan, P., Gantar, D., Šuklje Erjavec, I. (2017): Prostorsko umeščanje in širitve kmetij v Sloveniji: zakonodajni okvir in izkušnje slovenskih občin. Geografski vestnik 89-1.

Namen prispevka je pripraviti kritičen pregled obstoječih raziskav in zakonodaje v povezavi z umeščanjem kmetij v prostor ter analizirati izkušnje, s katerimi se pri njenem izvajanju soočajo prostorski načrtovalci na slovenskih občinah. Analiza je rezultat obsežne raziskave o umeščanju kmetijskih objektov v prostor in reševanju s tem povezanih konfliktov, v kateri smo zbrali izkušnje 190 slovenskih občin.

Razpotnik Visković, N. (2017): Spatial Constraints of Slovenian Farms: What Does Urbanization Have to Do with It? European Countryside 9-2.

Prostorska utesnjenost kmetij v Sloveniji še ni bila sistematično preučena, čeprav gre za pomemben razvojni vidik v kmetijstvu. Na to opozarjajo strokovnjaki s področij prostorskega načrtovanja, agrarne ekonomije in geografije. Prispevek predstavlja koncept prostorske utesnjenosti znotraj naselij, metodološki okvir za njeno merjenje ter razkriva povezanost med prostorsko utesnjenostjo kmetij ter urbanizacijo.

Razpotnik Visković N., Komac B. (2018): Kmetijstvo v sodobni pokrajini: zaviralec ali pospeševalec razvoja? Acta geographica Slovenica; 58-1.

Članek prinaša kratko analizo o tem, kako občine, zavarovana območja in Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije ter njeni regionalni uradi zaznavajo vprašanje prostorskih omejitev kmetij in premikanje struktur kmetij na nove lokacije.

9.4 Udeležba na okrogli mizi

Razpotnik Visković, N.: Umeščanje kmetijskih objektov v prostor. Aktivna udeležba na okrogli mizi Varovanje kmetijskih zemljišč, 8. 5. 2017, ki jo je organiziral Alumni klub Oddelka za agronomijo Biotehniške fakultete UL

Okrogla miza je bila organizirana ob 70 letnici Biotehniške fakultete UL. Organizatorji so želeli iz različnih zornih kotov osvetliti zelo aktualno tematiko varovanja kmetijskih zemljišč, ki predstavlja konflikt interesov sodobne družbe, predstaviti trenutno stanje na tem področju, orodja za monitoring teh procesov ter osvetliti trende v prihodnje. Izsledki omenjene okrogle mize so bili predstavljeni tudi v drugih medijih (časnik Delo in revija Kmetovalec).

Gradiva diseminacijskih aktivnosti so zbrana v Prilogi 4.

10 Zaključek

V rezultatih raziskave smo predstavili nova spoznanja na področju prostorskega načrtovanja, predvsem kako usmerjati prihodnji razvoj poselitve v podeželskih naseljih s poudarkom na zagotavljanju površin za gradnjo kmetijskih gospodarstev ter ohranjanju kakovostne krajine. Pri tem je treba na eni strani upoštevati potrebe sodobne kmetijske dejavnosti, na drugi strani pa zagotavljati kakovostne bivalne pogoje za vse prebivalce ter neškodljive posege v kulturno krajino. Obstoječe krajinske in arhitekturne tipologije oziroma tradicijo oblikovanja ter umeščanja (kmetijskih) objektov v prostor smo nadgradili z usmeritvami za oblikovanje sodobnih, funkcionalnih ter kakovostno umeščenih kmetij. Nadgradili smo razumevanje prostorskih in družbenih procesov v podeželskih in urbanih naseljih, ki je ključno za odpravljanje prostorskih konfliktov.

Na medsektorski delavnici in končnem posvetu smo deležnike v prostorskem načrtovanju (na nacionalni in lokalni ravni) opozorili na probleme prostorske utesnjenosti kmetij in predlagali nekaj strokovnih priporočil za njihovo odpravo. Priporočila so namenjena učinkovitejšemu urejanju prostorskega položaja kmetij in prispevajo k izboljšanju gospodarskih razmer v kmetijstvu, z izboljšanjem bivalnih pogojev in kakovosti prostora pa tudi k izboljšanju družbenih razmer. Pripomogla bodo k preudarnejšemu upravljanju s tveganji na razvojno perspektivnih kmetijah, povezanim z možnostjo širitve in posodobitve proizvodnje. Pripomogla bodo tudi k zmanjševanju konfliktnosti znotraj naselij ter učinkovitejšemu odpravljanju medsektorskih neskladij, ki se pojavljajo pri urejanju prostora. V projektu smo sodelovali tudi z nosilci urejanja prostora, ki so se udeležili obeh projektnih dogodkov. Predlog dopolnitev splošnih smernic državnih nosilcev urejanja prostora lahko služijo za izboljšanje zakonodajne podlage, ki ureja področje prostorskega načrtovanja v Sloveniji.

Čeprav je zavedanje o pomenu kmetijstva in ohranjanja kakovostnih kmetijskih zemljišč vsaj na deklarativni ravni v Sloveniji že uveljavljeno, pa so kmetije kot izvajalke kmetijske dejavnosti pogosto označene kot moteči dejavnik, njihova prostorska utesnjenost pa je razlog nesoglasij med nekmečkim in kmečkim prebivalstvom. Zagotavljanje možnosti širitve kmetovanja na funkcionalnih zemljiščih tako ni le pomemben dejavnik obstoja in prihodnjega razvoja kmetijstva, ampak tudi izboljšanja kakovosti bivanja za vse prebivalce (in obiskovalce) podeželja. V okviru raziskave smo zato stremeli tudi k splošnemu ozaveščanju o pomenu prehranske varnosti, sobivanju in konfliktih različnih rab prostora, ekosistemskih in pokrajnotvornih funkcijah ter skrbi za kolektivne javne dobrine (naravna in kulturna dediščina), povezanih s kmetijstvom in pripadajočimi dejavnostmi na podeželju.

Kot so poudarili naši sogovorniki v zavarovanih območjih, je ohranjanje vitalnega kmetijstva v Sloveniji pomembno tudi za ohranjanje območij s tipičnimi kulturnimi krajinskimi elementi, ki jih zaradi pestrosti in sporočilnosti cenimo kot pomembno vrednoto in jih zato želimo vzdrževati. Upamo, da smo/bomo s spodbujanjem iskanja kakovostnih rešitev, ki tudi sodobne objekte približajo tradicionalnim vzorcem, v okviru projekta pripomogli k večji prepoznavnosti in privlačnosti slovenskih krajin.

11 Literatura

- Berry, D., Plaut, T. 1978: Retaining agricultural activities under urban pressures: a review of land use conflicts and policies. *Policy Sciences* 9-2.
- Borec, A., Bohak, Z., Turk, J., Prišenk, J. 2013: The succession status of family farms in the Mediterranean region of Slovenia. *Sociológia* 45-3.
- Cunder, T. 2000: Sedanje stanje in razvojne možnosti kmetijstva. Ljubljana – Geografija mesta. Ljubljana.
- Daniels, T. 1999: When city and country collide: Managing growth in the metropolitan fringe. Washington D. C.
- Deu Ž., Zdovc H. 2002: Od načrta do stavbe: arhitektura Kozjanskega v načrtih in dokumentih iz srede 19. stoletja. Zgodovinski arhiv Celje in Javni zavod Kozjanski park. Podsreda.
- Deu, Ž. 2001: Stavbarstvo slovenskega podeželja: Značilno oblikovanje stanovanjskih hiš. Ljubljana.
- Deu, Ž. 2004: Prenova stavb na slovenskem podeželju. Ljubljana: Kmečki glas.
- Deu, Ž. 2007: Ozemeljska raznovrstnost – cilj sodobnega urejanja prostora. *Geodetski vestnik* 51-2.
- Errington, A. 1994: The peri-urban fringe: Europe's forgotten rural areas. *Journal of Rural Studies* 10-4.
- Falleth, E., Hofstad, H. 2008: Rural response to urban-biased land use policy- New bottom-up planning strategies in Norway. *European Journal of Spatial Development* 30.
- Fister, P. s sodelavci 1993: Arhitekturne krajine in regije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje.
- Furman Oman G., Furman Oman M., Sedovnik J. 2013: Sodobna arhitekturna tipologija na Kozjanskem. Podsreda.
- Gantar, D. 2012: Tipi scenarijev in njihova uporaba v prostorskem načrtovanju. *Geodetski vestnik* 56 -3.
- Gantar, D. 2015: Pričakovanja kmetov o spremembah kulturne krajine na območju občine Idrija. *Annales, Series historia et sociologia* 25-1.
- Gantar, D., Golobič, M. 2015: Landscape scenarios: a study of influences on attitudes and actions in a rural landscape. *Futures* 69.
- Golobič, M., Marušič, I., Kovačič, M. 2003: Možnosti za usklajevanje razvoja kmetijstva z drugimi družbenimi interesi na slovenskem podeželju, primer občine Komenda. *Kmetijstvo* 81-2.
- Guštin, Š., Potočnik Slavič, I. 2015: Prepoznavanje in prostorska razmestitev konfliktov na podeželju. *Geografski vestnik* 87-1. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/GV87105>

- Henderson, S. R. 2005: Managing land-use conflict around urban centres: Australian poultry farmer attitudes towards relocation. *Applied Geography* 25.
- Kerbler, B. K. 2008: The influence of factors of the socio-geographical structure of mountain farms in Slovenia upon farm succession statuses and decisions. *Acta geographica Slovenica* 48-2.
- Kladnik, D., Petek, F. 2007: Kmetijstvo in spreminjanje rabe tal na Ljubljanskem polju. *Geografski vestnik* 79-2.
- Knežević Hočevar, D. 2013: Etnografija medgeneracijskih odnosov. Dom in delo na kmetijah skozi življenjske pripovedi. Ljubljana.
- Knific, K., Bojnec, Š. 2015: Structural changes in land use of agricultural holdings in hilly rural areas. *Acta geographica Slovenica* 55-2. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS.736>
- Lah, L. 1994: Prenova stavbne dediščine na podeželju – Kras. Novo mesto: Dolenjska založba.
- Lawrence, H. W. 1988: Changes in agricultural production in metropolitan areas. *Professional Geographer* 40-2.
- Lewis, G. 1998: Rural migration and demographic change. The geography of rural change. Harlow.
- Lisansky, J., Andrews, M.S., Lopez, R.A. 1988: The determinants of right-to-farm conflicts. *Rural Sociology* 53-2.
- Loherberg, F., Lička L., Scazzosi, L., in Timpe, A. (ur) 2016: Urban Agriculture Europe. Jovis. Berlin.
- Markuszcwaska, I. 2013: Land consolidation as an instrument of shaping the agrarian structure in Poland. *Quaestiones Geographicae* 32-3.
- Marušič, I. s sodelavci 1998: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji – Metodološke osnove. Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje. Ljubljana.
- Mušič, M. 1947: Obnova slovenske vasi. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Nared, J., Razpotnik Visković, N., Cremer-Schulte, D., Brozzi, R., Cortines Garcia, F. 2015: . Achieving sustainable spatial development in the Alps through participatory planning. *Acta geographica Slovenica* 55-2.
- Pajer A. 2013: Temelji graditeljske prepoznavnosti. Podsreda.
- Pažek, K., Irgolič, A., Turk, J., Borec, A., Prišenk, J., Kolenko, M., Rozman, Č. 2017: Multi-criteria assessment of less favoured areas: a state level. *Acta geographica Slovenica* 58-1. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS.962>
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1999: Slovenija: pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Perpar, A., Kovačič, M. 2006: Prostorski vidiki razvoja kmetij. Dela 25. Ljubljana.
- Razpotnik Visković, N. 2011: Spatial limitations on farms in urban outskirts . *Acta Geographica Slovenica* 51-1.

Razpotnik Visković, N. 2012: Vloga mešanih kmetij v gospodarski, okoljski in prostorski preobrazbi obmestij. Doktorska disertacija. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Razpotnik Visković, N. 2015: Evaluating the development potential of farms on urban outskirts : methodology / Vrednotenje razvojnega potenciala obmestnih kmetij - metodologija. Acta geographica Slovenica 55-1.

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo si hrano za jutri« (2011): Uradni list RS, št. 25/11.

Smrekar, A., Šmid Hribar, M., Erhartič, B. 2016: Stakeholder conflicts in the Tivoli, Rožnik Hill, and Šiška Hill protected landscape area. Acta geographica Slovenica 56-2.

Šuklje Erjavec, I. 2015: The importance of a comprehensive planning approach to green infrastructure. Green infrastructure in Central, Eastern, and South-Eastern Europe : is there a universal solution to environmental and spatial challenges? Ljubljana.

Turk Niskač, B., Klaus, S., Starec, S. 2010: Urbano življenje ob kmetijah ali ruralno življenje ob stolpnih? Dilema jasne ločnice med urbanim in ruralnim. Urbani izziv 21-1.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2) (2017): Uradni list RS, št. 61/17.